

బ్రహ్మశ్రీ రావణహదూరు తెల్లకుల జాలయ్యగారు
 మునిసిపల్ ఛైరుమన్, గుంటూరు.
 దేశహిత గ్రంథమాలకు మహారాజ పోషకులు.

మహాశయుల యభిప్రాయములు

మహాశయా !

లేశముగాని సంకయములేని తెలుగున దుర్విమర్శలకు
నాశమొనర్చి న్యాయము ఘనంబుగ రాత్రిని బాదుకొల్పు నీ
యాశయముతో ఫలింప విజయంబు ఘటింపగఁ జేసి నీకు నీ
దేశహితప్రదీపికకు దేవుఁడొసంగుఁ జిరాయురున్నతుల్.

}

X ద్వాల
(బోడిలవీడు)

శ్రీమద్ధద్వాలాశాసకవి, కవిసింహ
పో కూ రి కా శీ వ త్య న థా ని

దేశహితైక గ్రంథములను జిన్నచిన్న సంచికలుగ నన్ని తరగ
తుల వారికి సుగమముగ నుండునట్లు ప్రకటింపఁబూని “దేశహిత గ్రంథ
మాల”ను స్థాపించి నడుపుచున్న దేశభక్త వి. యస్. శర్మగారి మూడు సంచి
కలను జూచితిని, వీరి యపూర్వ సత్యసంపూర్ణ విచిత్ర విమర్శనము
శ్లాఘనీయమైనది. ఇంతకు ముందెవ్వరు నీ దారి దొక్కిలేదు. పాఠశాలల
లోని విద్యార్థుల కుగుబాలతోడ నిట్టి సత్యస్వరూప విమర్శనములను దల
కెక్కించుట కుభోదర్కము. దేశహితైమలగు ప్రాజ్ఞులెల్లరు నీ గ్రంథ
మాల నాదరింతురని నమ్ముచున్నాను.

నూ జ వీ డు, } పండిత, ఆయుర్వేద స్థాపక మహామహోపాధ్యాయ
8-11-44 } చి వ్ర కు ల స త్య నా రా య ణ కా శ్రీ

దేశభక్త వి. యస్. శర్మగారి “దేశహితప్రదీపిక” జదిపిన తరు
వాత, మనచే నిప్పటివరకు, సత్యగ్రంథములని పరిగణింప బడెడు గ్రంథ
ములలోఁ బెక్కు తప్పుల తడికెలనియూ, సత్యదూరములనియూ, గులాబి
మానముతో వ్రాయబడినవనియూ, దేటతెల్ల మగుచున్నది. నిష్పాక్షిక
విమర్శనలతో శ్రీ శర్మగారు మనల నజ్ఞానాంధకారమునుండి బయట
బడవేయగలిగిరి. వారి యాకృషియెంతయు నెన్నదగినది. వారి కలము
నుండి యిట్టి విమర్శనా గ్రంథములు ముందు యింకెన్నియో రాగలవని
యాశించు చున్నాను.

గుంటూరు. } జాగర్రమాడి చంద్రమౌళి, బి. ఎ., బి. యల్.,
6-10-45 } అధ్యక్షుడు - గుంటూరు

పబ్లిషర్ : పలుకులు

1, 2, 3, 4 భాగముల నీ దేశహిత ప్రదీపిక'ను వరుసగా బ్రచురించుటలోఁ దోడ్పడిన మహాశయులందఱికిని మదీయానేక కృతజ్ఞతా భివందనముల నర్పించుచున్నాను. 4వ భాగమత్యధికత్వరలోఁ బ్రచురింపఁగలనను నాశ బంబరు, గుంటూరు, పాపట్ల, ఏలూరు మొదలగు చోటలందు బ్ర॥ కవికేసరి అద్దేపల్లి సత్యనారాయణగారు, బ్ర॥ పండిత జమిలి నమ్మాళ్వారుగారు, బ్ర॥ ముదపాక [ఎఱ్ఱ] సుబ్బారావుగారు, బ్ర॥ వైద్య విద్వాన్ కందుకూరి వేంకటభుజంగరావుగారు. ఇంకను బలువురు పలుచోట్ల సహాయులను బోషకులను జేర్చించుట మూలమునఁ దోడ్పడుటచేఁ గలిగినది.

కాని శ్రీ జానకిరామ్ పెన్స్ వారు తమ పనుల తొందఱలోనీభాగమును ముద్రించుటకు (1944) వాయిదాలను వేయుచుఁ దుదకుఁగొన్నిపాఠములు ముద్రించియు పేవరుకంట్రోలు అర్ధరు(ఎకానమి) వచ్చుటచే పని నాపివేసిరి. వెంటనే కరెస్పాండెన్సు చేయుటకు నా శరీరాస్వస్థత కొంత కారణమై యవకాశము లేక తదుపరి కరెస్పాండెన్సుచేసియు ప్రయోజనము లేక పోయినది.

దై వానుగ్రహమున(22-5-45)లై సెన్సుప్రొందవలసినట్లుతెలియుటచే నా రై సెన్సుకు దరఖాస్తు చేయుటయు 'కోటా' వచ్చుటయుం గలిగినది, నేఁడు యుద్ధమంతరించి మిత్రమండలి కేర్పడిన విజయోత్సాహముతో నీ భాగము నింత వెలువరింపఁ గలిగినందుకు మిక్కిలి సంతసించుచున్నాను. శ్రీ జానకిరామ్ పెన్స్ వారికి వారిపనివారికి నే కృతజ్ఞుఁడను.

విరాళముల వాగ్దాతలు త్వరలో తమవిరాళములను దయచేయగలందులకు ప్రార్థితులు.

రాజరాజేశ్వరీపేట,	}	పబ్లిషర్ : దేశహిత గ్రంథమాల,
బె జ వాడ		
		దేశభక్త, వి. యస్. శర్మ అండ్ సన్స్,

సవరణ:—5_ పుట 2 పంక్తిలో. (...286)అని

„ 42 పుట 10-11 పంక్తులలో [కృతిలో “రామానుజుచుభు వేదాద్రి లిఖించు వ్రాయసమలారా!” అన్నట్లే] 20 పంక్తిలో [మయోత్సవాత్మిం] ఇంకను గల ముద్రాక్షరాది దోషములను పాఠకులే సవరించుకొనం బ్రార్థితులు

(vi) రామకృష్ణకవి. రామలింగకవి

ఇతః పూర్వము రామకృష్ణుని కాలనిర్ణయాదులను బలువురు పలువిధములఁ జర్చించి యున్నారు. రామకృష్ణుని యొక్కయు, రామలింగనియొక్కయు జీవితముల నొకేవృత్తికి సమన్వయింపఁజేయఁ బ్రయత్నించుటచేఁ జెక్కురు కీర్తవ్యము నకు దూరులైనట్లు గోచరించెడిని. ఈ కవు లిరువురును సమ వయస్కులుకాక వేర్వేరు కులంబుల జన్మించి. వేర్వేరు చాటువులను, కబ్బములను రచించి వేర్వేరు విధములుగఁ దమ తమ యశశ్చంద్రికలఁ బ్రపంచమున విరజిమ్మిన వారని దీర్ఘ విమర్శనలం దేట పడియెను. వీరు స్వయముగ నిరాఘాటము గను, చాటులేని మాటలతోడను జెప్పిన చాటువులును, వీరు రచించిన కావ్యములును వీరు వేర్వేరు కవులని స్పష్టికరించెడిని. అట్లాని యధారూపములుగఁ బ్రత్యేకింపఁ గలుగుచో వారి జీవితములు వేరువేరుగనిర్దుష్టముగ బయల్పడఁగలవు. కలగూర గంపగ. నుండిన యనేక గ్రంథాదులనుండి యీ యంశములు సంగ్రహించి నిరూపింప సాహసించినందులకు ప్రాజ్ఞులు మన్నింతురు గాక! సావధానముగ గమనించెదరుగాక.*

* చరిత్ర పరిశోధనమున రామలింగ, రామకృష్ణకవుల చరిత్రములును, చెయ్యములును వేర్వేరుని పాతకులకు దృగ్గోచరము కాకపోదు.

“మేధాసిధు” లందలి రామకృష్ణుని కాలనిర్ణయాదులు గాంచుడు. రామకృష్ణుడు “క్రీ. శ. 1543 వ సం॥న గృష్ట దేవ రాయల యాస్థానమందలి యష్టదిగ్గజములలో నొక్కడై యుండినటులఁ గన్పట్టుచుండెను.” [?] (మే. పుట. 55)

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు క్రీ. శ. 1515 వ సంవత్సరమున సింహాసనమెక్కి 1530 వ సంవత్సరమున సంత్యదశ బొందెను. అందుచే నాయాస్థానాష్ట దిగ్గజముల సమ్మేళనము 1543 వ సంవత్సరమునందుఁ గనుపట్టుట యనం భవం బగును. రాయల పాలనా మధ్యకాలమున నీకవితాసమ్మేళనము గలిగి యుండ నోవును. నాటికి రామకృష్ణుడు పిన్నవయస్కుడై బాల కవిగ నుండిన నుండవచ్చును గాని ప్రాథకవిగ నైన నుండుటకవకాశమే లేదు. ఎందువలననఁగా:

రాయల యనంతర కాలమునఁ బాలనము నకు వచ్చిన అచ్యుతదేవరాయల యనంతర సదాశివరాయల (క్రీ. శ. 1568 సం.) కాలములో నొక జాగీరుద్దాన గురవరాజు యొక్క పుత్రుడు పెదసంగ రాజుయొక్క జాగీరులోని యొక గ్రామమగు “విరూరు”నందలి కరణమగు “వేదాద్రి”కె యీరామకృష్ణుడు తన వృద్ధాప్య దశలో రచించిన పాండురంగ మాహాత్మ్యమును గృతినేసినది.

[?] “కృష్ణరాయలు పుత్రవియోగజనిత సంతాపచిత్తుడై యంత్య కాలమున దినములు దుర్భరములై క్రీ. శ. 1530 వ సంవత్సరమునఁ బరమ పదించెను.” (జీరవిజయనగర చరిత్రము 181 పుట.)

పాండురంగమాహాత్మ్య కృతీసమర్పణము రమారమి
క్రీ. శ. 1568 సం. ప్రాంత మగుననియు నప్పటికి రామకృష్ణునకు
సుమారు 70 వత్సరముల ప్రాయ ముండుననియు నాయా
శాసన చరిత్రాదులవలనఁ గూడ తెలియఁ గలదు.

క్రీ. శ. 1520 న సంవత్సరమున కీ రామకృష్ణకవికి
సుమారు 20 సంవత్సరములకు మించిన వయస్సుండదని తెలియ
వచ్చును. నాటికేర్పడిన రాయల యాస్థాన దిగ్గజాష్టకవుల
వెంబడింగల పిన్నయేగ్గ కవిగ నీరామకృష్ణుఁడు తయారై
యుండనోపును.

రామకృష్ణుఁడు అతని నామనిర్ణయాదులు

(కీర్త్యాభ్యాసము)

“మువ్వర నామములు గలసి వచ్చునట్లు ‘భాస్కర’
‘రామ’ ‘కృష్ణ’ అడని నామముంచఁ బడెనట. ఏతత్కారణమున
భాస్కరశబ్ద భవమగు ‘బాచఁడు, బాచిగాఁడు’నను నామము
లాతఁడు గలిగి యుండవచ్చును.” (మేధా. 56 పుట.)

ఇందెందును రామకృష్ణునకు రామలింగమను పేరు
గలిగినట్లు కాని, అట్టి పేరు గల్గుటకుఁ దగిన కారణమున్నట్లు
గాని కనఁబడదు.

ఈతఁడు నియోగులం దగ్రశాఖకుఁ జెందిన క్షేత్రంబము
నందు జనించినను జిన్నతనముననె జననీజనకులఁ గోలుపోవు
టచే భయభక్తులతో విద్యనార్జించుట కనువుపడదయ్యెను.
కాని, తన యూరికిఁ జేరువనె కల భట్టపల్లె యందలి భట్టాజుల
సాంగత్యమునఁ దిరుగుచుఁ గవిత నల్లగల నేర్పరి యయ్యెను.

ఇటుల కవియైన రామకృష్ణుడు తన శాఖీయుడగు
తిమ్మరుసుమంత్రి ప్రావకము సంపాదించుకొని రాయల
యాసానమునఁ దన బాలకవితను బ్రసరింపఁజేయఁ గడంగెను.
శ్రీకృష్ణదేవరాయలు భట్టుమూర్తి మొదలగు కవులను
మిక్కిలి గౌరవించుచుండుట రామకృష్ణునకు సరిపడమిచ్చే
బెద్దన తిక్కనాదుల గౌరవించుచుఁ దన్నన్వయించుకొని తక్కుం
గవుల నిరాకృతం బొనర్చ నీక్రింది పద్యము రచియించెను.

క. కవి యలసాని పెదన
కవి తిక్కనసోమయాజి గణుతింపంగాఁ
గవి సేన రామకృష్ణుడఁ
గవియను నామంబు నీరుకాకికి లేచె!

తిమ్మరుసుమంత్రియొక్క ప్రాపు చూచికొని రామకృష్ణ
కవి భట్టుమూర్తి కవి యంతటి వానినిఁగూడ వివరీతముగఁ
దెగడినట్లు కలదు (స్థాంతరమానఁ గాంచుడు.)

♦ రామలింగని కాలనిర్ణయాదులు

రామలింగము “క్రీ. శ. 1462 వ సంవత్సరమున జనన
మొందెననియు, పైకాలమును సూచించెడి యీతని జన్మ
పత్రికవలన నితఁడు మంచి లగ్నమునందు బుట్టినట్లు గానవచ్చు
చున్నదనియు నఱువది సంవత్సరముల క్రిందట తన దక్షిణ

♦ కులగోత్రాదులు, ఇండ్లపేరులు, న్యక్తుల పేరులుపైతము అటనట
మార్పు చెందినటు వీరేశలింగముపంతులు వంటి చరిత్రకారులకు పరిపాటియై-
టంకసాల సృసింహకవిని సంకుసాల సృసింహకవి యనియు, నియోగియనియు
నిర్వచించుట గమనించఁ దగినది.

ఇటులనె పూర్వమహాకవుల కులగోత్రాదుల మార్పు కాలిదాను, అమరుక
కావ్యకర్త, మాఘుడు మొదలగు వారిని పాఠులుగ నిరూపించుటకు వ్రాసెడి

హిందూస్థాన కవిచరిత్రమునందు కావలి వెంకటస్వామిగారు వ్రాసియున్నారు. (ఆంధ్ర. భా. 257 పుట.)

“దక్షిణహిందూదేశ కవిచరిత్రము” నందు శ్రీ రామ స్వామిగారు చూపిన రామలింగ జననాంధ్రిక ప్రాధికవియైన తెనాలి రామలింగకవి కానిర్జయమునకు ప్రాధికమై యున్నది.

రామలింగకవి 1462 సం. జరిగింది రామల పాలనా కాలమగు శ్రీ. శ. 1515వ సం. నాటికి రహూరమి పడివివస్స రములకు మించిన ప్రాయముగల ప్రాధికవి యయ్యెననుటకు సందియము కన్పట్టదు.

రామలింగకవి కృతులు:—రామలింగము “శివార్చన చంద్రిక, శివవత్సవివేకము, శివమణిదీపిక, ఆత్మార్పణము” అను శైవగ్రంథములను జేసెననియు, అతడు నాటికంటె నెక్కువ పుస్తకములను రచించె ననియు జెప్పుదురు. ఇతడు నిరోష్ఠ్య రామాయణమును రచించె ననువార గలదు కాని అది లేనందున నమ్మందగదు.” (ఆంధ్రకవులచరిత్ర 257 పుట.)

హిమాచలము మనయెట్టయెదుటఁ గనుఁబట్టనంత మాత్రమున నదియొకచోఁ గలదనువార ను నమ్మందగ దనుట యెట్టిదో మనయాంధ్రకవుల చరిత్రకారులగు నమ్మందగదను టయు నట్టిదియై యుండవచ్చును. కాలగర్భమున నెన్నిగ్రంథాదులు మాటుమణిగి యున్నవియో ఎవరు దెలుపఁగలరు!

వెట్టిమొట్టి వ్రాతలును, నిందుల కుదాహరణములు కానోపును.

ఇట్టి మహాకవుల కావ్యకళా ఛాయబట్టియు, నిష్పక్షపాత విమర్శనల వలనను నట్టివారిని గ్రహించ వచ్చును. (ముందు ముందు వెలువడు గ్రంథముల గాంచనగును.)

రామలింగకవి కృతులు కొన్ని యితరుల కంటఁ గట్టబడి యుండినట్లు తెలియం గలచుంశములం గాంచుడు.

“శ. విజయకృతి కర్తృత్వము రామకృష్ణున కారోపించిరి కాని యందొక సద్యము నైనను జదివిన వారికి నాపాడు పుస్తకము రామకృష్ణకవి విరచితముకాదని తోచకమానదు.”

(ఆం. క. చరిత్ర. ద్వి. 297 పుట.)

“శ. విజయము” కేవలము అవినీతిదాయకము లగు పురాణగాథల నిరసించుటకై నంకల్పితమై యుండెడినో?

ఇందలి గాథ రాముడు శ్రద్ధింపఁగా వాల్మీకి చెప్పినట్లుండును. ఈకల్పనా చమత్కృతి—వాల్మీకియే యిందాఖ్యాత యగుట—యదియొక విశేషార్థమునె యిచ్చును. ఏలయన ఈవాల్మీకియే. కదా నారదునిచలన విని రామాయణమును రచింపఁ గలిగెను. నీతను తనయొద్ద నుంచుకొని ఆమెకు కుశుడను కుమారుని సైతము గల్గించిన అనుటఘటనా సమర్థుడు. (పౌరుష శీలవిశేషముల నుత్తములగు నాటి దక్షిణాత్ముల రాక్షసులుగను, కోతులుగను వర్ణించిన మహాత్ముడు! వాలివధ, శంబూక నధల ధర్మనిర్ణయములకుఁ బ్రయాసపడిన కష్టాత్ముడు!)

N. B. దక్షిణ హిందూసాసనము నందలి రామాయణములలోఁ బ్రసిద్ధింబడసిన భద్రాచలాయణం గూర్చి కొంత మాచ్చటించవలసి యున్నది. ఆయాయమును గట్టింపి (క్రీ. శ. 1800 సం॥ ప్రాంతమున) అక్కన్నమాదన్నలను మంత్రులయొక్క పేనట్లుండగు కంవర్ల గోపన్నయను నొక నియోగి బ్రాహ్మణుడు.

ఇతఁడు గోలకొండ పాలకుడైన “అబూహసన్ కుతుబ్ షా” యను తానీషా కొల్వులో నొక తహసీలుదారుగ నుండెను.

అట్టి వాల్మీకి విరచిత రామాయణమునకు: జలవలు పలవలుజేర్చి మూలమునుగూడ మార్చి, వెను చుండెడి కవున నేమన వలయును? వాల్మీకి విరచిత శ్రీమద్రామాయణము ౧౩ వాల్యము, (౧౧౮ సర్గ యుద్ధకాండ) 2219 పుటనుండి కాంచుడు. రాముడు రావణవిధానంతరము సీతను దగ్గరకు విలిపించి యిట్లనుచున్నాడు.

శ్లో॥ కశపుమాకౌ హి కులేజాతః స్త్రీయం పరగృహోషితాన్,
లేజస్వీ పునరాదద్యా త్సుహృల్లేభ్యేన చేతసా. (సర్గ. ౧౧౮) ౧౯.

పరుని గృహమునందు నివసించిన భార్యను సత్కులమున జనించిన పరాక్రమవంతుడగు పురుషుడు దెస్వోడు మిక్కిలి ప్రియముతో మరల స్వీకరించును?

శ్లో॥ రాశణాంక పరిభ్రష్టం దృష్టౌదుష్టేనచతుషా,
కథం త్వాం పున రాదద్యాం కులం వ్యపదిశక్ మహత్. ౨౦.

ఇంతకాలము రావణుని తొడయందుండి యివుడు జాతి వచ్చినదానవును, (రావణునిచే మన్మథాతురంబగు) చెడుదృష్టి చే బాడబడినదానవును, నగునిన్ను నా గొప్పకులమును వ్రేల్చెట్ట చూపుచు (నాగొప్ప కులమున కవమానకరముగ) మరల నెటుల బ్రగ్రహింపవచ్చును?

తహసీలుదారుగ నున్న గోపన్న ప్రజలనుండి పన్నుమూలముగఁ దాను వసూలుచేసిన సర్కారుసొమ్ము సంతయును పాఱుల సంతర్పణలకును, రామాయణమునకును వెచ్చించి జమాబందీనాటికి “హరేరాఘ, హరేరామ” యనుచుఁ దబోనిష్ఠగరిష్ఠుడయ్యెను.

గోపన్నను చెఱసాలయ్యం దుంచిరి. తానీషాయెద్ద సర్వపైన్యనాయకులుగను, ప్రధాన మంత్రులుగను నుండిన ఆక్కిన్న మదన్నలు, గోపన్న యొక్క మేనమామలు. వారు గోపన్న యొక్క చెఱవిముక్తికి దగిన కృషి చేయవలసిన వారు.

శ్లో॥ తదరం నిరీతా మే త్వం యశః ప్రత్యాహృతం మయా,
 నాస్తి మే వ్యయ్యశేష్టంగ్ యథేష్టం గమ్యతా మితః ॥ ౨౧.
 అనమానము పోగొట్టుకొనుటకు నీవు మరల జయించఁ
 బడితివి. పోయిన కీర్తిని మరల సంపాదించితిని. నీయందు
 నాకు ఆసక్తిలేదు. ఇచ్చటనుండి నీ యిష్టమువచ్చినచోటికి పొమ్ము.

శ్లో॥ ఇతి ప్రత్యాహృతం భద్ర! మ యైతత్కృతబుద్ధినా,
 లక్ష్మణే భరతేవా త్వం పరు బుద్ధిం యథా సుఖమ్. ॥ ౨౨.
 భాగ్యవంతురాలా! నేను బాగుగా నాలోచించియె
 యిట్ల చెప్పితిని. నీవు నీకెట్లు సుఖమో అటుల లక్ష్మణుని
 యందుఁగాని, భరతునియందుఁగాని మనసు పొందుము.

శ్లో॥ సుగ్రీవే వానరేస్యేవా రాక్షసేంద్రే విభీషణే,
 నివేశయ మన స్సీతే! యథావా సుఖ మాత్మనః. ॥ ౨౩.
 సీతా! ఎటుల నీ యాత్మకు సుఖమనితోచునో యటుల
 వానర రాజయిన సుగ్రీవునియందుఁ గాని, రాక్షసరాజగు
 విభీషణునియందుఁగాని నీ మనస్సు నిలుపుము.

శ్లో॥ సహిత్యాం రావణో దృష్ట్వా దవ్యరూపాం మనోహరామ్,
 మరయేత చిరం సీతే! స్వగృహేపరివర్తసిం. ॥ ౨౪.
 సీతా! దివ్యమగు రూపముగలదానవు; మనోహ
 రాంగివి, తనగృహమునందె సంచరించుచున్న దానవు నగు

రామభక్తులు తమలోఁ దాము చందా మూలమున వలసినంత రొక్క
 మను వనూలు చేసిరి. రామలక్ష్మణుల సంతకములతో నొకచీటియు, నా
 ములెయు నెటో తానీషా శయనాగారమునం దాతని తలగడం జేర్చబడెను.
 తానీషా నిదురిలేచి చూచునపుటి కచట నీవిషయము నెఱిగించువా రెవ్వరు
 లేరు. రామలక్ష్మణుల చేవ్రాళ్లుగల లేఖం గాంచి తానీషా విస్మయ మందెను.
 అప్పటికి రామభక్తుడై రామదాసని ప్రఖ్యాతినందిన గోపన్నయొక్క చెఱ
 విముక్తి గావించెను. ఇది సవిస్తరముగ నెఱుంగఁ గోరువారు “ఆత్మ
 సామ్రాజ్యము” అను గ్రంథము 30-35 పుటలం జూచెదరామకవి.

నిన్ను చూచి బహుకాలము రావణుడు మన్మథబాధ సహించి యుండడు. అని శ్రీరామచంద్రుడు పలుకగా నీత యిట్లు చెప్పుచున్నది.

శ్లో॥ మ ద ధీ నంతు య త్తస్మై హృదయం త్వయి సర్వతే,
పరాధీనేషు గాత్రేషు కింకరిష్యామ్యనీశ్వరా. (సర్గ 118.)

ఎయ్యది నాస్వాధీనమునందుఁ గలదో అనాహృదయము నీయందె వ ర్తించుచున్నది. అనాధనగు నేను పరాధీనులగు సంగముల విషయమునందు ఏమిచేయఁ గలను?

ఇక అక్కన్నమాదన్నల ప్రతిభఁగూర్చి “అంగ్రహీతులు” అను సార్తము నం దంత్యపుటలం గాంచవచ్చును.

“ఆకాలమున ఈస్టు ఇండియా కంపెనీవారు హిందూజీవులను శించి మదరాసు, మచిలీపట్నములలోనుగ నోటులఁ జిన్న చిన్న కొట్లు నెట్టి వ్యాపారము చేయసాగిరి. ఔరంగజేబునకుఁ గంపెనీవారికిఁ జిహ్నప్రాయము భేదించుటచే వారికి నిలువ నీడ దొరకదయ్యెను. అప్పుడు కంపెనీవారు గోల కొండను సర్వాధికారముతోఁ బరిపాలించుచున్న యక్కన్నమాదన్నల నాశ్రయించి సమద్రతరప్రాంతములను గొలువనకుఁ బుచ్చుకొని వ్యాపారము చేయ నిశ్చయించి యుపాయాంతరము నన్వేషించసాగిరి.” (ఆంగ్లవీరులు 132పుట.)

“ఇంతలో మాదన్న గారి తనయుడగు మల్లప్పయను వాని యుపనయ నము సమీపించెను. అంగ్లహిందూ కంపెనీవారు మాదన్న గారి కొక పీసె బరువు గల బంగారుగొలుసులు, నాలుగుపందల వరహాలు, అనేకామూల్యములగు పట్టు వస్త్రములు బహుమానముగా నొసంగిరి. అంతలోఁ బోక మాదన్న గారి పేష్కారునకుఁ గొంతధనము మాదన్న గారి పినతండ్రుగారికిఁ గొంత రొక్కము నొసంగి యందఱు సంతృప్తిపఱచిరి” (ఆం.వీ. 134 పుట.)

మాదన్న ప్రభృతులకు సంతృప్తి గల్గించినంత మాత్రమున ఈస్టు యిండియా కంపెనీవారి పనులన్నియు చక్కఁబడినవి. ఔరంగజేబునకు నియ్యది యాగ్రహకారణమగునని వేఱ చెప్పనక్కరలేదు. మిగత విషయములం గాంచుడు.

“మాదన్న గారు తన యువ వనములోని సరోవరమున స్నానము గాఢించుచుండ పూర్వపు సర్వసైన్యనాయకుడగు ఇబ్రహీంచేఁ బ్రేరేపితుడై వచ్చి యొక తురుష్కుఁడా కొలఱులో మునిగెను. మాదన్న గారా తురుష్కుని సాహసమునకు మిగుల కోపించి వైంటనే యాతని కిక్కించిరి.” “మాదన్న గారి

శ్లో॥ ప్రేషిత స్తే యదా వీరో హనుమా నవలోకకః
లంకాస్థాహం త్వయావీర కిం తదా నవినర్జితా.

౧౧

ఓ వీరుడా! నీవునను వెదకుటకు వీరుండగు హనుమంతుని బంపితివే; అపుడు నేను లంకలోను నీ వచటను నుండిన పుడ నన్నెల విడువవై తివి? అని సీత ప్రశ్నించినది.

విషయమై తానీషాకుఁ డెల్పినను లాభము లేదని మహమ్మదీయులందరు నిశ్చయించి బ్రాహ్మణమంత్రులచే దానీషా చేయించు దుండగములలో నిది యొకటిగా ధీశీశ్వరునకు నివేదింపుమని వానిని బ్రోత్సహించి పంపిరి.”

(ఆం. పీ. 135. పుట)

ఇనివరకే ఔరంగజేబునకుఁ గ్రోధకారణ మేర్పడినది గదా! దానికిఁ దోడ్పడి మహమ్మదీయుని ఘోష అగ్నికి గాలి తోడయినట్లయి వెంటనే ఔరంగజేబు తన కుమారుడగు “మువాజం” అను వాని నమిత సైన్యముతో. గోలకొండపయి యుద్ధమునకుఁ బంపెను. గోలకొండ గోలకొండ యెఱిఁగియున్నది. యుద్ధము తీవ్రదశకు వచ్చినది. ఆయుధతీవ్రతనుగూర్చి మహారాణులె యెఱిఁగించి కార్యసాధన మొనర్చవలసినవారైరి. ఆయంశములఁ దిలకింపుడు.

“ఈ సంగ్రామమునకు ముఖ్యముగ బ్రాహ్మణులగు అక్కన్న, మాదన్న గారలు మంత్రులుగ నుంటయె కారణమని పరిజనుల వలన విని యంతఃపుర కాంతలు వీరభటులను దానీషాకుఁ డెలియకుండఁ బిల్పించి వారికనేక భూషణముల నొసంగి “యక్కన మాదనగారల వధించి వారితలఁ గొనిరమ్మని యాజ్ఞాపించిరి. హంతకులు త్రోవలుగాఁచి దాక్షిణ్యకూన్యలై సేర్పింపులగు అక్కన్న మాదన్నగారల రాజద్వారము ముందఁజు దెగటార్చి వారి యుత్త మాంగము లంతఃపురమునకుఁ దెచ్చిరి.”

“వెంటనే యంతఃపురకాంతలు ఖండితశీర్షముల నొక వెండిపల్లెరములతో నుంచి మువాజమునొద్దకుఁబంపిరి. అక్కన్న మాదన్నలు వధింపఁబడగ నే వీరావేశముతో మహమ్మదీయు లందఱు విజృంభించి గోలకొండలోనున్న బ్రాహ్మణుల నందఱును జెండాడి రక్తప్రవాహములచే దుర్గమంతయుఁ గలుషితము గావించిరి. తానీషామంత్రదర్శులయొక్కయు, బ్రాహ్మణులయొక్కయు దుర్మరణము నకు విచారమునొంది చేయునదిలేక రెండు కోటలు రూపాయ లపరాధము నొసంగి మువాజంతో సంగి గావించు కొనెను.” (ఆం. పీ. 137, 138 పుటలు.)

ఈ ప్రశ్నలో సీతయొక్క మనోగతి యొకంత దృగ్గోచరం బగును. అడెట్టులనినః--సీత లంకలో నుండియున్నప్పుడె రాముని యీ తిరస్కారభావము నెఱంగి యున్నచో తా నెద్దియే నొక నిర్ణయమునకు వచ్చియున్నదిని తెలియపరచెడిది.

మనోనిర్ణయముగూర్చి నుందర కాండములో (28-5.) సీత యిట్లు పలికినది కలదు.

“శ్లో॥ నైహస్తిహోమో యానా నీతి మిత్త మభ్యుత్తమా మస్యా ప్రయ దర్శనస్య ।
భావం వచాస్యాహ మనుశ్రవాణా మలంబ్యహ మంత్రమివాద్విజాయః”

ఇందును వాక్యభేద జనమును శేషాద్విశేర్మగారి (ఆంధ్ర శ్రీమద్రామాణ్యము) రూపాద్ధికరణ మిదాహృతిము.

“కం॥ నేనైవ పుట మునిగెను,
గానను దోమలబు దీనిః † గడిగి యెటులనో
యొనను దేహము వదలక
దానపు న పలచియెనః † దనువు నిలుచనొ”;

“కం॥ అనియన్న, వేదమంత్రం,
బును శూద్రున కీయఁదగని † పోలిక భావం
బును వీని రాము సొతును,
దనుజున కీయంగజాలఁ † దగగుత్పత్తి నై.” (ఆం.శ్రీ.రా.)

“శ్రీమదాంధ్రవాల్మీకి రామాయణము” (మందరము) నందలి ఆంధ్రీకరణ మిటం గాంచుచు.

“శ్లో॥ చూడగ నైవరాని మర † సూచను కోతకు నగమాయ న
లాడుటకంటె బాపమగు † హయనిపోతల నేను బ్రాణముకొ
వీడుట; శూద్రజాతులకు † విశుత మంత్ర మొసంగి పాపియో
బాడబువట్లు జాకు దగ † వామన నీచు నిజాట నేతకుక.”

నకు నాటవట్టె నట్లు శోచరింపం గలదు. నవ్వులాటలో “అన యము భాసురులటంచు ననుచుండు కదా” అనే ముఖ్యాంశ మునాధారముఁజేసికొని యిట్టి వివర్ణానగ్రంథమును వ్రాయ వలసిన పని యితని కేమిపట్టినది యని తలంపనవచ్చును. పాఠులు తాము “నేఁడుఁ దొల్లి” అనేక విధముల భూసు బనుకొన్నను మఱి యే సురలనుకొన్నను బాధకము లేదు. కాని వారలం దొక కొందఱు ధర్మశాస్త్రాది పురాణములలోఁగూడ స్వార్థ పరతననుసరించి రాజశాసనములం బోలిన సూత్రములం గొన్నింటిని సంధించు చుండిరి. ఇందు హాగి గణ్యతకొఱకై యితరు లకు సాంకర్య మాపాదించు దలంచిన ట్లుండెను. ఉదాహరణము నకీ యిరువది శతాబ్దములోఁగూడ “కటరావంక్షు” అను పేరిట నొక పోతమును జానపాటి వట్టాభిరామశాస్త్రి యను నొక భాసురుఁడు రచించి ప్రచురించుట గమనార్హము. అం దాతఁ డుదాహరించి (అధీకరించి)న పద్యము లందొక గొన్నింటి నిట గాంచ వచ్చును.

“నీ॥ బ్రాహ్మణ స్త్రీయంద బ్రభవించు సూతుండు
క్షత్రియ పురుష సంసర్గమునను
బ్రాహ్మణస్త్రీయందుఁ బ్రభవించు రజకుండు
సూనరేతః ప్రణిపాతమునను
బ్రాహ్మణస్త్రీయందుఁ బ్రభవించు జర్మకృ
దధముఁడౌ రజకుని యధనమునను
బ్రాహ్మణస్త్రీయందుఁ బ్రభవించు నటుఁడును
జర్మకృత్సాంగత్య కర్మమునను

“గీ॥ అగ్రజాతియైన యంగన హీనులం
దగిలిపడియు నిట్టి తనుభువులను
జెట్టు చెడెడునాఁడు పుట్టిక యుండునే
కుక్కమూతి పిందె లొక్క మొగిని. ”

సీ॥ కనును దద్బాహ్మణవతియే మాగధు
వై శ్యుతోనగు రహోవ ర్హినుఁ
బడయుఁ దద్బాహ్మణయువతియే కేళి
బురుడుని దోడనా పొండు
బడయుఁ దద్బాహ్మణ భామయే బురుడుని
మాగధ సంగత్య మహిమ వలన
నొదవుఁ దద్బాహ్మణయువతికే మేదుండు
కైవర్తు కూటమి గలుగు కలన

అ॥ వె॥ భిల్లుడనరజునకు భిల్లుచే జండాలుఁ
డవ్యధూటియంద యవతరించు
బ్రాహ్మణియ పృజించుఁ బలుజాతు లీకీతి
బ్రాహ్మణాదికులుల బ్రహ్మవోలె.”

అ॥ వె॥ తెలిసినాఁడ నీకుఁ ద్రేతాయుగస్థితి
యున్న దున్న యట్టులో బిడొజ...” (అంటరానివాండ్రు)

బిడొజునకు పొంగిరసుండు ద్రేతాయుగస్థితి యనుచుఁ జెప్పిన
పై ధర్మనూత్రములు స్కాందపురాణాంతర్గత నాగవల్లిండు 27 వ
అధ్యాయము నాంధ్రీకరించుటలోఁ గనుపట్టివవి. కావున నీసూత్ర
ములకుఁ బట్టాభిరామశాస్త్రియు నుత్తరవాది కాకపోయెను.

“బ్రాహ్మణస్త్రీ” ! యట “బ్రాహ్మణస్త్రీ” !! ఏ బ్రాహ్మణస్త్రీ ? ఏమి బ్రాహ్మణస్త్రీ ?? ఒక నిడమంత్రపు బ్రాహ్మణ్యగణ్యత కొంతకై ఐలుబ్రాహ్మణస్త్రీలను నింద్యలనొనర్చుట గర్హణీయము కాకపోదు. పాపమునశమించుచుఁగాక, ఇట్టి యధర్మసూత్రములను “అంటరానివాండ్రు” అని యొక సంఘమును వ్రేలిడి చూపుటలోఁగూడ నుపయోగించుట విచారణీయము. అట్టి యధర్మసూత్రములను ఖండించుటకును, ఈ జానపాట్లశాస్త్రీవంటి యజ్ఞులకు విజ్ఞానముం బ్రసాదించుటకును మన తేనాలి రామలింగకవి “శ.విజయ”మును విచిత్రప్రబంధము నొండు రచించి యుండుననుట సమంజసము కావచ్చును. కథాంశము సంధనమా ? అనంభవమా ? అనుదానికి దావు లేకుండుటకై “ప్రేతాయుగస్థితి” యన్నట్లు భూ. శ. విజయ రచయితయు “కలియుగమున” అని నొక్క... తన సంపూర్ణ బాధ్యతనుండి దాటుకొనినా.

పాం. విజయ, శ. విజయములు.

[అభ్యుదయ లక్ష్యం]

పాండురంగ విజయ కృత్తికర్తృత్వముం గూర్చి పరిశోధకు లివివహరికై, ఐలువును (ప్రాసినిపండితోల్ల యులుకూడ)దమ యభిప్రాయములను న్యక్తికరించి యన్నట్లులుగనవి. శ్రీసుతుబాడ శ్రీరామమూర్తి గారిందుం గుఱించి తమ “శని జీవితము”లందు ప్రాసికొనియున్న తెటంగెలుగం దగినవి.

“విశేషవృత్తాంతము లేకునను పాండురంగవిజయ మను గ్రంథములో నుండవచ్చును. కాని యుగ్రధమామూల్యగ్ర

ముగ్ధులను దొరకుట లేదు. నా మిత్రులు కొందఱా గ్రంథములోని కొన్ని యాశ్వాసములు చూచినట్లే చెప్పియున్నారు. కాని వారికే యది రామకృష్ణనికలిత్యమని చెప్పదగినట్లుగాఁ గనుపించలేనని చెప్పియున్నారు.” (క. జీ. 193 వుట.)

పాండరంగవిజయము నందలి కొన్ని యాశ్వాసములు వఱించియున్న తన మిత్రులే రామకృష్ణుని విరచితమని కాదన్నట్లు చెప్పుచుండినట్లు తెలియనచ్చినది. మరియు సాంప్రదాయజ్ఞుల యభిప్రాయముకూడ సంఘము బ్రదుకముగనే యున్నవి కదా ! చూడుము.

“ రామకృష్ణునిచే రచింపబడిన గ్రంథము పాండరంగ మాహాత్మ్యములోని విజయము గాదని సాంప్రదాయజ్ఞులైన పురాతన సండితుల యభిప్రాయము.” (క. జీ. 194 వుట.)

పురాతనసండితుల యభిప్రాయమునయుఁ దమ మిత్రులే చెప్పుచున్నారనియుఁ జెప్పుచు నా విషయముం బెఱితిోవంబట్టింపఁ జూచు పెంతయు నవివేకమని చెప్పక తప్పదు. “పాండరంగ విజయము” ప్రామాణిక గ్రంథము కాఁ జాలదనుటం గూర్చిన యీ క్రింది యంశముం దిలకింపుడు.

“ అప్పకవీయాదిగ్రంథములలోఁ బాండరంగ తేత్ర మాహాత్మ్యములోని పద్యములే గ్రహింపబడి విజయములోని పద్యము లేలగై కొనబడవు. కావున విజయ మను గ్రంథమును మాహాత్మ్యగ్రంథము వలెనే ప్రామాణిక గ్రంథమని కాని, మాహాత్మ్య గ్రంథకర్తయగు రామకృష్ణుని విరచితమని కాని యంగీకరింపఁ జాలము” (క. జీ. 194 వుట.)

నిజమునకు పాండురంగవిజయము రామకృష్ణకవి పిత
చితము కానేరదని చెప్పవచ్చును. కాని యా కిబ్బము ప్రామా
ణిక గ్రంథము కాజాలదననట్లు గ్రామ్యులలో నప్పుకవీయాది
గ్రంథములను బేర్కొనుటచే నవ్యాని యోగ్యతగూడ గొంత
నిట జర్చింపక తప్పించకాదు. అప్పుకవీయమునందుగల “సుకవి
లక్షణము” గాంచుడు.

“క॥ ధరణీసురుడు ప్రశాంతుడు

గురుకృతుడు సుచియు గల్పకుడు పూర్వకవి

శ్వర వాక్స్పయోగ దక్షుడు

గరుడామల యెవ్వడతడె “కవి” యన బలుగ.

(అ. క. ప్ర. 44)

ప్రశాంతాది సద్గుణము లీ యప్పుకవికి యున్నను తే
కున్నను దాను మాత్రము ధరణీసురుడను గర్వముతో “కవి”
యనంబరగొడు. అంతే కాదు, తన కిబ్బమునకు “అప
కవీయ” మనియే పేడిచినాడు. ఈతని దృష్టిలో ధరణీసురే
తడు లెంత ప్రశాంతాది సద్గుణోపేతులైనను, వాక్స్పయోగ
దక్షులైనను గవలనంబరగుటకేని యవకాశము లేనియట్లు; తన
కవితాలక్షణములో చెప్పికొని యున్నాడు. భూసురేతడు
లలో ననేకులు మహాకవులున్నారు. ఉదాహరణమున కొక
మాఘకవిండునిం గూర్చి గమనింతుము గాక.

మహాకవి మాఘుడు.

(నైశ్యోత్తముడు)

మాఘుడు మహాకవి, నైశ్యోత్తముడు, ప్రశాంతాది
సద్గుణోపేతుడు. ఈతని చరిత్ర పరిశీలనమున ననుదినము

“భిక్షాం దేహి” యన్నట్లు పరులను యాచించుటయ వృత్తిగాఁ గల పాఱుల ప్రభావముకూడ యొక్కింత వేద్యము కాకపోదు. చూడుఁడు “మాఘ (సంస్కృత) కావ్య” ముపోద్ఘాతము.

శ్లో॥ శ్రీమాఘోష్టాఘధీః శ్లాఘ్యః ప్రశస్యః కస్యనాభవత్.

చిత్తజాడ్యహరాయస్య కావ్య గంగోర్మి విప్రుః॥

తథా శుభంకర శ్చేష్ఠీ విశ్వ విశ్వ ప్రియంకరః, ...”(మా.పీఠిక.)

పుణ్యవంతుఁడను, శ్లాఘ్యుఁడను మహనీయుఁడను నగు మాఘ కవిని గొనియాడనివా రెవరున్నారు? ఆమహ నీయుని కావ్యమృతబిందువులు గంగాజల కణములవలె సర్వ జనుల చిత్తజాడ్యములను హరించును. అట్టి శుభకరుఁడైన శ్రేష్ఠి సర్వత్ర పూజ్యుఁడు.

పై శ్లోకములు ప్రభాచంద్రకృత; ప్రద్యుమ్ననూరి పరిశోధిత “ప్రభావక చరిత్రము” నందును నుదాహృతంబై నట్లు తెలియం గలదు.

మేరుతుంగాచార్య విరచిత “ప్రబంధ చింతామణి” యందును మాఘుని చరిత్రము సవిస్తరముగ వ్రాయఁబడినట్లు తెలియుచున్నది. అందు గుజరాతీ కనతిదూరంబున “భిన్నమాల” లేక “శ్రీమాల” యను నగరం బున్నట్లును నయ్యది మాఘ పండితుని వాసస్థల మగుననియుఁ దెలియుఁ గలదు.

పంచకావ్య కర్తలం దొకండగు మాఘకావ్యప్రణేత యొక్క పాండిత్య విశేషముల నెఱుంగనివారీ యాంధ్రదేశం బునఁ బెక్కురుండరు. ఇందుఁ గూర్చి ప్రాచీనకవు లనేకవిధము లఁ బ్రస్తుతించి యున్నారు.

“శ్లో॥ ఉపమా కాళిదాసస్య భారవే రర్థగౌరవమ్

దండినః పదలాలిత్యం మాఘేపంతి త్రయోగుణాః.”

మఱియొకకవి యిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు

శ్లో॥ “నవసర్గే గతే మాఘే నవశబ్దో నవిద్యతే”

మాఘకావ్యమునఁ దొమ్మిదవ సర్గవరకుఁ బఠించినచో నందుఁ బ్రయోగింపఁబడని క్రొత్తదగు శబ్దము సంస్కృత వాఙ్మయమునందు వేఱొండు పెదకిచూచినను గానరాదు.

మాఘకావ్య వ్యాఖ్యానములలో మహా మహూ పాఠ్యాయ, కోలాచల మల్లిగాధనూరి విరచిత “సర్వంకష” యను వ్యాఖ్యానమే వాడుకయందెక్కువ గనుపించుచున్నది. ఆ వ్యాఖ్యాత పీఠికయందెట్లు వచించెను.

శ్లో॥ “ధన్యో మాఘకవిః వయం చ కృతినః తత్సాక్షి సంసేవనాత్”

మాఘుడు ధన్యుడు. మేముగూడ నామహత్ముని పుణ్యవాక్కుల నేనించుటచే ధన్యులమైతిమి. మఱియు శబ్దార్థముల రెండింటిని నతి నిపుణతతోఁ బ్రతిపాదించినాఁడు. అని వినుతించియుండెను.

శ్లో॥ “శబ్దార్థా సత్కవిరివద్యయం విద్వా నపేక్షతే”

మాఘపండితుఁడు తన వంశాభివర్ణనమునందాను ఘూర్జరదేశవాసి ననియు, సువ్రభద్రేవుండను వైశ్యునకుఁ బాత్రుఁడననియు, దత్తకుండను మహాశయుని పుత్రుఁడననియు వ్రాసి కొని యుండెను.

మాఘుఁడు కేవలము కవిమాత్రమెకాక దానకర్ణున కెనయగు గొప్పదాత. “బ్రాహ్మణులము మహారాజా !” యని తమ పొట్టలుబ్రదలగు నన్నంతవరకు విడువనొల్లని జలగలవంటి యాచకుల బారింబడిపడి తుదకు వారిమూలముననే తన యనువులంగూడ కోలుపోయిన మహాత్యాగి.

బలిచక్రవర్తిబోలిన యీ మహాత్మాగికి, వాచస్పతి వంటి యీ మహాపండితునకు నర్థాంగి, సహధర్మచారిణి, యంతకంటెనెక్కుడు సుగుణ గణోపేత సూరిజనస్తోత్రపాత్ర విద్యావిశారద యగుసాధ్వియబ్బుట సువర్ణమునకు సువాసన యబ్బినట్లు ముదానహముగదా? ఈ పుణ్యదంపతుల సునాయాసముగఁ గడతేర్చిన యాయాచకులనేమని యనవలెను. ఈ దంపతులంగూర్చి “భోజప్రబంధము”నందలి యీ క్రింది యంశములంగాంచుడు.

“ఒకానొక నినమున ద్వారపాలకుఁడు భోజుని నమీపించి స్వామీ! ఘూర్జరదేశవాసియు, మహా పండితుఁడు నగు మా ఘుఁడు త్యాగశీలతచేత నన్విభవమంతయు నర్థిజనులకొనంగి ప్రస్తుతము దారిద్ర్యవీడితుండఁటచే దను దర్శనార్థియైవచ్చి నగరబహిర్ద్వారమున నుండెను. ఆయన యనుజ్ఞనడసి యా మహానుభావునిభార్య నభాప్రవేశమును గోరుచున్నదని విజ్ఞాపన మొనఁగెను. అంత నారాజుమొను రిప్పించ నామె స్వభర్తృ కృత శిశుపాలవధాంతర్గతమగు నొకానొక శ్లోఃముగల తాలవక్రమును రాజునకీయ నాతఁ డా ప్రభాత వర్ణనకరమగు

“శ్లో॥ కముదవన మపశ్యి శ్రీమదంభోజపండమ్,
త్యజతి ముదకులూకిః ప్రీతిమాం శక్రవక్త్రాః
ఉదయసుహిసురశ్చిర్యాతి శీతాంశు రస్తం,
హతవిధిలసితానాం హి విచిత్రో విపాకః” (11 స్కం 64 శ్లో)

సూర్యుఁ డుదయించుటచే నంతకుం బూర్వము శోభా వికహితమైన పద్మసమూహము శోభావంతమై యానంద మొనంగు చున్నది. చక్రవాకము రాత్రిమంతయుఁ బ్రియా వియోగముచే భిన్నమగుటంజేసి సూర్యుఁ డుదయించుట

తోడనే యత్యంతానందము నొందుచున్నది. ఇంక చంద్రుఁ డస్తమించుటంజేసి యంతకుముందు శోభాయమానమై శీతా నందము గొల్పెడి కుముదకదంబ మిపుడు ముకుళితమై శోభా విముక్త మగుచున్నది. రాత్రి యంతయు సనేక జీవముల నాశ మొనర్చి యమితానందము నొందిన గుడ్లగూబ దివాంధమగు టచే నత్యంత దుఃఖము నొందుచున్నది. చక్రవాక మానందించు చున్నది. ఆహా! ఏమి? యీహితవిధి విలాసముల పరిణామము!

ఈ వర్ణనముగాంచి యమందానంద భరితాంతరంగుడై మూఁడు లక్షల రూప్యముల నొసంగి యీ రూప్యములను భోజన సౌకర్యముల కొరకై యిచ్చితిని. ప్రాతఃకాలముననే నా మహామహుని దర్శనార్థమై వచ్చెదనని యామెనుబంపెను.

ఈయమ నగర బహిర్ద్వారముకడనున్న తనభర్త కడకుఁ జనులోపలనెకుక్షింభదలగు యాచకులు వెన్నెంటి యామూఁడు లక్షల రూప్యములను దోచుకొని సట్లుగాఁగల యీక్రింది యంశములఁ దిలకింపును.

“ఆ సాధ్వీ రాజునన్నిధి సందినధనము తెచ్చుచున్నదై మార్గమధ్యమున మాఘుని యశస్సును యాచకులవలనవిని వారిచేఁ బ్రార్థింపఁ బడినదై యాధనమంతయు వారికొసంగెను”

ఆవిషయ మెఱింగిన యనంతర మా మాఘుడు మిక్కిలి సంతోషించియు, పాపభీతి లేని యాయాచకులంగూర్చి పడు పరితాపము గాంచఁ దగినది.

“భర్తను నమీపించి యాయుదంతమంతయు విన్న నించెను. మాఘుఁ డదివిని యధ్భుతానంద భరితుఁ డాయెను.

కాని మఱల యాచకులకియఁ దనవద్దనేమియు లేకుండుటఁజేసి చింతిల్లందొడంగెను”

మఱునాటిప్రాతఃకాలమునరాజునందర్శనంబిచ్చుననియు దాన వలసినంత ద్రవ్యము లభ్యముఁగావచ్చుననియు మాఘునకుఁ దెలియనచ్చినదికదా! ఇంతలోనే యాచకులనుగూర్చిన చింత! అదియట్లుండ యాచకులప్పటి కిప్పుడు మరలబ్రత్యక్షమై మాఘునిట్లభివర్ణించుచున్నాడు.

శ్లో॥ “ఆశ్వాస్య పర్వతమలం శవనోష్ఠతప్తం,
ఉద్దామదావ విధురాణి చ కాననాని,
నానానదీనద శతాని చ పూరయిత్వా,
రిక్తోఽసి యజ్జలదవత్త వచోత్తమ శ్రీః.”

పర్వతశ్రేణికి ఎండవలనఁ గలిగిన శాసమును, దావాగ్ని చేదహింపఁబడు కాననముల దాహమాను శమింపఁజేసి యనేక నదములఁ బూరించి జలశూన్యమైన మేఘునివలె నీవు నీవిభవ మంతయు నర్థిజనులకిచ్చి రిక్తుండవైతివి; ఆహా! మేఘునకును నీకును సమానమగు కీర్తియనుట నిస్సందేహమైనమాట.

మేఘము లొకప్పుడు జలశూన్యమైనను మఱల మఱల జలమును బూరించుచు బ్రవించుమునకు వలసినంత నీరు నింపుట స్వభావసిద్ధమైయున్నది. అట్లే మాఘుఁ డపుడపుడు నిర్ధనుండైనను మఱల మఱలనెంతోధనము గడించఁగలఁడనియు నందువలనఁ దమవంటి యాచకులకుఁ బండినవంటయగు ననియు ధ్వనించుచున్నది.

మాఘునకామాత్రము తెలియకపోదు. కాని, సభా వేదికయందుండి రాజునంగినద్రవ్యము హజారమునందున్న తనకుఁ జేరకపూర్వమై హరియింపఁబడియె. ఇంక ప్రాతఃకాల

మున రాజానంగునది మాత్రము వీరిముందట నిలచుట కవకాశ
మున్నదా! లేదు. ముమ్మాటికిని లేదు; ఎచునది మాఘపండితుని
మనస్సును వేగిరఘ్నేనది. అందుచే నిట్లారాటవడఁదొడఁగెను.

శ్లో॥ “అగానసన్తి నవముంచతిహం దురాశా,
త్యాగా న్నసంకుచతి దుర్లభితం మనోమే.
యాచావ లాఘవరీ స్వవధేవ పాపం,
ప్రాణాః స్వయం ప్రజశ కిం నువిలంబితేన”

ధనములేదు. నన్నీదురాశవినుచుటలేదు. చెడ్డదగు నా
మనస్సుమాత్రము త్యాగశీలతనుండి మరలుటలేదు. యాచన
లాఘవమును గలుగఁజేయును. ఆత్మహత్యవలనఁ బాపము
సంభవించును. ఓ ప్రాణములారా! శీఘ్రమెహండు ఆలసించినఁ
బ్రయోజనము లేదు.”

యాచకు లతిలాఘవమున పంచితగురనియు, నట్టిపంచన
కడుటకన్నను బ్రాణములనె పారద్రోలుట మేలనియు నీమాఘ
కవి తలంచినాఁడు. తాచుటయుకాదు. సమానములపైఁ దన
యనువులఁ దరలించినాఁడు. త్యాగశీలతకు బద్ధుఁ డగుట
చెడ్డయని పరిపరవిధములఁ బరితపించిరాఁడు.

శ్లో॥ “కారిద్రావణసంతాపః శాంతః సంతోషచారిణా,
యాచకాశా విఘాతాంతః దాహః సేనోపకావ్యతి.”

దారిద్ర్యాగ్ని వలన. గలిగిన సంతాపము సంతోష
వారిచే శమించినది. కాని యాచకులయొకను సర్వూలించుటచే
గలిగినదాహము దేనిచే శమించును?

“శ్లో॥ సభిక్షా దుర్బుక్షే మాతి దురవసాః కృష్ణవృణం
అభిక్షే క్ష్యాణి ద్విజవిరృథాకౌ కారయతి కః?
అన్యైశ్చగ్రాసం గ్రహపతి గ్రహానస్తమయతే
కృయావం కింకర్మ గృహిణి ! గహన్ జీవనాధి.”

గృహిణీ! కాటకమునందు భిక్షుడను, దురనస్థులుగల వారికెట్లు ఋణము లభించును? ద్విజపరివృథులచే (వైశ్య శ్రేష్ఠులచే) ఎవడు పనులు చేయించును? అదిగో! నూర్యోడు అస్తమించుచున్నాడన్నము నివ్వఁ యే! జీవనవిధి దుస్థరమయినది. ఎక్కడకుపోవుదము - ఏమిచేయుదము!!

అని చింతించు మాఘునిమ్రోల కేటెంచియున్న యాచకులు నిరుత్సాహులై వెడలిపోయిరి. అంతఁ గొంతవడికి

“శ్లో॥ ప్రజత ప్రజత ప్రాజా అరిని వృద్ధ్యశాంతే.

సక్పాదపి హి గంతవ్యం క్వసార్థః పునరీవృత్తిః.”

మాఘపండితుడీ శ్లోకముం బఠించుచుఁ బరలోకమునకుఁ జేరెను.

అన స్థరమామాఘశవిషత్త్వి యీక్షించి శ్లోకమురచించి యాచరిత్ర మాచంద్రార్క మొనర్చినది.

“శ్లో॥ నేవనేస్యగృహం యస్యదాసవ ద్భూభుజః పురా,

హ ఆద్య భార్యా సహాయోఽయం మృతోవై న భువండితః.”

పూర్వమేమహాత్ముని గృహము ననేక రాజులు సేవించిరో, అట్టి మాఘపండితుఁడు భార్యమాత్ర సహాయుడై పరలోకము నందెను.”

భార్యమాత్రసహాయుడై యనుటచే మాఘునియంత్య కాలమున నా యాచకులుగాని మఱింకెవ్వరుగాని యేవిధమైన సానుభూతిఁగూడ చూపినట్లులేదు. కనిపందర్శనమునకై గంపెదాసతోనున్న రాజునకు మాఘపండితుని యంత్యక్రియలొనర్చుట యభ్యుపది.

“ఈ వార్త వినిథరాధీశుం డనేక బ్రాహ్మణులతోఁగూడి సాదచారియైనచ్చి మాఘునిశవమును నర్మదానదీతీరమును

జేర్చెను. అంత మాఘనివత్ని నహగమన మాచరించెను. రాజా పుణ్యదంపతుల మరణమున కొంతయుఁ జింతించి పుత్రుని వలె బారలొకిక్రియల నాచరించెను.”

రాజు మాఘపండితునకు నుత్తరక్రియల నొనర్ప సంసిద్ధుఁ డగుట నాయాచకు లెరింగి గోభూనువర్ణాది మహాదానము లను స్వీకరింప సంసిద్ధులైరి. “ధరణీమరు” లనంబటిగి నంత మాత్రమునం బ్రయోజన మేమి? యూచించుటలోఁగూడ పాప భీతి పశ్చాత్తాపము లుండవలదా? ఇక మల్లారెడ్డియను నాంధ్ర కవీశ్వరుఁగూర్చి కొంత ముచ్చటెందుగాక!

ఆంధ్రమహాకవి, మల్లారెడ్డి (భూసురేతరుడు)

ఆంధ్రమునందు మల్లారెడ్డియను నొక మహాకవి షట్పు క్రవర్తి చరిత్రమను నెనిమిదాశ్వాసముల కబ్బమును రచించినట్లు తెలియంగలదు. అత్యు దింకను తాళవత్త్రముగనె యుంట విచారకడము. ఆ కావ్యమునుగూర్చి యాంధ్రకవుల చరిత్రము (ద్వి. భా.) సంసిట్లు వ్రాయంబడి యున్నది.

షట్పుక్రవర్తుల చరిత్ర మనంబడు “దీనిని తాళవత్త్రముల మీఁద వ్రాసినవా రేహేతువు చేతనో కృత్యాది పద్యములను వదలివేసి షష్ఠ్యంతములు మొదలుకొని వ్రాసి యున్నారు.”
(ఆ. క. 314 పుట.)

కృత్యాదిపద్యము లేహేతువుచేత నెననేమి గ్రంథశ్శ ములు కానందుకు విచారింపవలసి యున్నది. కృతిక ర్తనుగూర్చి ప్రత్యాశ్వాసాంతము నందును గల గద్య మామల్లారెడ్డింగూర్చి తెలిసికొనఁదగి యున్నది.

గద్యమునందు మల్లారెడ్డి “కాచభూపాలు”ని పుత్రుఁ
డని గలదు. కాచభూపాలుఁడు ధరణీశ్వరుఁడే యగుట మల్ల
రెడ్డియు ధరణీశ్వరుఁడే (బూసురేశ్వరుఁడే) కావలెను. ఆ హేతువు
చేతనే అప్పకవిపంతుఁడే వ్రాయసగ్గాఁడననుకృత్యాదిపద్యములను
బుద్ధిపూర్వకముగనే వ్రాయుటయందు వదలుట సంభవించును.
అయిన నేమి? కవిత్వము రసవత్తర మైనదగుట నాశ్వాసమున
కొకటి రెండు పద్యముల చొప్పుననే నాంధ్రకవుల చరిత్రయు
నం దుదాహరింపబడి యుండుట ముదావహము. ఆపద్యముల
నొక కొన్ని నుచ్చునకు.

సీ॥ గోపురగోపుర గోపుర త్రిమంబు

కల్పద్రుకల్పద్రు గౌరవంబు

మానవ మానవ మానవాభి శయంబు

మణిజాలమణిజాల మంజుమంబు

సారంగసారంగ సారంగనయనంబు

సుమనోబసుమనోబ శోభితంబు

బహుధామ బహుధామ బహుధామ చిత్రంబు

ఘనసార ఘనసార గంధిలంబు

గీ॥ భవ్యకాసార కాసార బంధురంబు

జనన సైంధవ సైంధవ సుతంబు

బహుళకేతన కేతనభస్మలంబు

నై విజృంభించె సిరి నయోధ్యాపురంబు.” (౧. ఆ.)

చ॥ ఆతను వియోగ తాపమునిజాంగమునం దగనిండియండంగ

నతివ సత్పషయై నలకథామృత మెంతయు గ్రోలెనందునన్

మిత మెడలన్వేసన్ జ్వరము మించెనటుండును దత్సఖీభిష

గ్విలతులు దానికిం దగు చికిత్సలు చేయదొడంగి రత్తటిన్ (౪. ఆ)

నీ॥ “గోరక్షణముఁజేయు శౌరి యుండుటఁజేసి

గోరక్షణముఁజేయుఁ గోర్కెమెఱసె

బుధులఁ బ్రోచెడు చతుర్భుజఁ డుండుటను జేసి

బుధులఁ బ్రోచుచు నుండు బుద్ధిమించె

సత్యానురక్తుడౌ చక్రి యుండుటఁజేసి

సత్యానురక్తుడై చాలవెలసె

బలభద్రయుతుఁడు శ్రీసతి యుండుటను జేసి

బలభద్రయుక్తుడై వ్రెజ్జ మీఱె

గీ॥ నొడలఁ బురుషోత్తముఁడు పూనియుండుఁ జేసి

తాను బురుషోత్తముండన ధాత్రి నొప్పె

భవ్య లక్ష్మీవిలాస విభనుము లలరు

చక్రధరమూర్తి పురుకుత్సి చక్రవర్తి.” (౩ ఆ.)

మాఘుడ, మల్లారెడ్డి సంతసంస్కృతాంధ్రమహాకవులనే నిసరకునేయక అప్పకవి ధరణీసురు డెవ్వడతఁడె “కవి” యన బఱగు? అనినిర్వచించి యుండెనందుచేత నాయాగణ్యతఁ గూడ కొంత విమర్శించి యుంటిమి. ఇట్టి యనహనాత్ములు “శ. విజయ” కృత్రిక రయే రచించి యున్నట్లు గల పాండురంగ విజయమునందలి పద్యాదుల నెట్లుదా హరింపగలరు? అప్పకవీ యాదులు “శ. విజయము” నందలి పద్యాదుల నుదాహరింప నంతమాత్రమున నా. శ. విజయము ప్రామాణ్య విహీనమై భూలోకమునుండి తరిగిపోయి యిది లేదు, అనేక చోటులం దచ్చుప్రతు

* అప్పకవి “కవికల్పకము” అను మఱియొక పోత్తముగూడ వ్రాసియున్నట్లు

తెలియ వచ్చుచున్నది. అయ్యి పట్టికలో గూడ నున్నట్లు కనబడదు. పాండురంగ విజయమున్నట్లు పలు గ్రంథములందు గన్నట్లుచునే యున్నది.

లందు నయితమది దొఱుకుచునే యున్నది. అట్లే పాండురంగ విజయముకూడ సంపూర్ణముగ దృష్టాంతము కావచ్చును. అది ప్రామాణ్య గ్రంథమే కావచ్చును. “కవి జీవితము” లందలి యంశములను నిట్టికూడ పాండురంగ విజయము ప్రచారమునం దున్నట్లే తెలియుచున్నది.

పాండురంగ విజయము

(రామలింగ ప్రశస్తి)

పాండురంగవిజయమునందలి రామలింగ ప్రశస్తి నెఱిగింప వలసియున్నది. యీ ప్రసిద్ధి పద్యమూ “పాండురంగవిజయము” లోనిదనియేవాడుక. శ్రీమద్ధర్మలాస్థానపీఠియగు బ్ర. కవిసింహ బోకూరి కాశీపత్యవధానులుగాదును నట్లే చెప్పటచేత పాఠకుల పరిచయము కొఱకట నుదాహరించుచున్నాను.

సీ॥ ద్వీరదంబు నడతొడ సరిగాక నుఖభంగ
దశనొంది నివృత్తో దశరజుచె
గగనంబు కానుగోరి బగనొంది మధ్యమాం
తమునూని కొప్పుతో దపులజూచె
సారసంబుఁప్రేమో సరిగాక సావర్ణ
గతిమాని మోవితో గవయజూచె
కనకాద్రి కటితోడ నవగాక యగ్నిమాని
సారొందు మేలితో సరిగఁజూచె

గీ॥ తిరిగి సతికఠ తుచబాహు సరస నాసి
కములకోడియు మొఱవెట్టె గతులుతప్పె

వేలబడనాయె పనలేక నేలవ్రాలె

నెంతని గణింపఁ గలను తత్కాంత సొగసు.

(పాండుగంగవిజయములోని దని వాడుక)

పాండురంగ విజయమునందు విఠవు నింపు ఛలోక్తులు
ప్రయోగింపబడినట్లు “నాగ్నజి తీర్థణయము” నందాకృతిక ర
సల్లూరి సరసింహకవి తెనాలి రామలింగకవియశేషు సభివర్ణిం
చుచూ వ్రాసినట్లుగల యీ క్రింది పద్యము చూడుడు

ఉ॥ “రంగుగఁ బాండురంగని తె * జంగలరంగ రచించి వేడ్కమీ
జంగ ఛలోక్తులకొ న్నుపు గ * రంగనొనర్చు పరారంగునింగి ము
ట్టంగ మెలంగు నేరుపుగడంగి చె * లంగు నభంగ సవ్య శో
లింగునిరామలింగ శశ * లింగకళానిధినికొ గణించెదకొ”

సరస్వతి సోమయాజికృత “పుష్పచరిత్రము” నందు
రామలింగకవిని గూర్చిన యీ క్రిందిపద్యము కలదు.

“క॥ శృంగార రసాలింగిత

రంగత్కవితానదీ త * రంగము హృదయ

త్వంగద్భజంగ మాంగద

లింగమ్మ తెనాలిరామ * లింగముఁడలఁకుడు”

మఱియు రాజలింగ కవికృత కూర్మ పురాణమునందు

“రంగనాథుని రామలింగకవిని” యని స్తుతియుఁ గలను.

ఇందెందుఁ గాని రామలింగకవి రామకృష్ణకవియను
మఱియొక నామమున్నట్లు కన్పించును. ఇట్లునె రామకృష్ణ
కవికి రామలింగమనుపేరున్నట్లుఁగూడ నెందును గానరాదు.
రామకృష్ణుఁడు తాను రచించిన పాండురంగ మాహాత్మ్యమునం
దైనను రామలింగమని పేరొకపుడు తనకుఁ గల్గియున్నట్లు
తెలుపుకొనలేదు.

జగ్గనకవి కృతమగు “చంద్రరేఖ విలాపము”నందుఁ బ్రథమాశ్వాసమున నుకవిస్తుతిలో

“క॥ భీమకవి రామలింగని

శ్రీమన్నధుడై చెలంగు ॥ శ్రీనాథకవి

రామకవిముఖ్యులను బ్రో

ద్దామగతిక జిత్రవీధిఁ దలఁచి కడంకక.” (చం.వి.ప్రరి)

ఈ వద్యమునందు రామలింగకవి, రామకవియును వారి ఋవురు పేర్కొనఁబడినారు. రామలింగకవి తెనాలి రామలింగ కవియునుట నిర్వివాదాంశము. ఇత రామకవియునువాఁడు గార్ల పాటి రామకృష్ణకవి యగునేమోయని జోఁచెడిని. రామలింగ కవియు, రామకృష్ణ కవియును బూతు పాండిత్యముననుఁ బ్రసిద్ధులను నైతిహ్యములనుబట్టి జగ్గన తనబూతుగాదకునానానా నీయిరువురను పేర్కొని యుండనోవును.

శ॥ విజయ కృతికర్తయే. పాం॥ విజయకృతికర్త

(తెనాలి యగవార ప్రసక్తి)

శ. విజయ కృతికర్తయే పాండురంగ విజయమును రచించి యున్నట్టి క్రింది వద్యముఁ రూఢిచేయుచున్నది.

“గీ॥ పాండురంగని విజయంబుఁ బలికి ధీర

జన మనోరంజనముఁ జేసి జగతి కాది

కారణంబైన వేరొక కథ రచించి

శవ్వవిజయంబుఁ జెప్పితి నత్య మనుచు.” (శ.వి. 129)

“నత్యమనుచు ” శ. విజయమును చెప్పితి ననుచున్నాఁడు. అనఁగా పూర్వలోక కొందఱు తా మేకథ కల్పించినను దానిని నత్యమనుటయు దానిని జదివినవారు నయితము

నద్దతి నందఁగల రనుటయుఁ బరిపాటిగా నున్నది. అట్లే మన శ. విజయ కృతిక ర్తయు నుడివిన ట్లుహింపవలెను. ఈకృతి కర్తయె తెనాలిని శ్రీకృష్ణదేవరాయని వలన యగ్రహారముగ బడసినట్లు అందలి గద్యమునం దాతఁడే వ్రాసికొని యున్నాఁడు. చూడుడు. శ. విజయము నందలి గద్య.

“ఇది యాదిపురాణాది బహుగ్రంథకార కృష్ణరాయ దత్త తెనాల్యగ్రహార తెనాలివంశ పవిత్రార్చ్య కనస్తోత్ర మల్లికార్జున తనూభన రామలింగానందేయ ప్రణీతంబగు శిష్య విజయంబను మహాప్రబంధంబు.” (శ. వి. గద్య.)

శ. విజయకృతికర్త తాను మల్లికార్జున తనూభపుడ ననియుఁ దెనాలి వ్యశీయిడ ననియు కృష్ణదేవరాయల వలన తెనాలికి యగ్రహారముగ బడసితి ననియు రామలింగానందేయఁడ ననియు వ్రాసికొని యుండినను నా శ. విజయమును ప్రచురింపఁమాడె నయినను రాయవ్రతునిపై “రామకృష్ణకవి” ప్రణీత మని యనుట, లిఖింపబడి గలిగినది. ఇట్టి వానిని కృత్రిమ ప్రచురణములని వ్యాహరింపవచ్చును. ఆ యాకృత్రిమములగు ప్రచురణముల కిటు విరూపాక్షకవి మొదలి ఖండించ వచ్చును.

చంద్ర విశిష్టాధిపాన శృత్రిమప్రచురణము అన్నియు బయలుపడ గలవు. “ఆధికవల చంద్రము” నందును “కవి జీవితము” లందును మఱియు “రంగు సనేక” గ్రంథములందును శ. విజయాది గ్రంథకర్తయొక రామలింగకవికి; పాండురంగ మాహాత్మ్య గ్రంథకర్తయొక రామకృష్ణకవికి గల వ్యత్యస్త చంద్రాంశములను పాటింపక పీఠులుపురను నొకేవ్యక్తిగ పరిగణించుచు వ్రాసియున్నప్పటికిని నిజమనిరూపించుటను నందందు

నవకాశము లేకపోలేదు. ఉదాహరణమున కొక యింటిపేరును గురించి విచారించుము గాక. “ఈశ్వరప్రభ” “ఈశ్వరప్రగడ” యను ప్రచురణముం గాంచుడు. ఇది యింటిపేరు కానేరదు.

కృత్రిమప్రచురణ ఖండనము

(విషయ విమర్శనము)

రామలింగశివి లేక రామ్మన్నశివి యింటిపేరు. “ఈశ్వర ప్రగడ” యను శివి జీవితములందును బ్రాయశఃబడినది. (చూ. క. జీ. 199 పుట.) క. విజయాదీ గ్రంథకర్త యైన రామలింగ శివి తాను తెనాలి వంశీయుడని చెప్పికొనినాఁడు. పాండ్యునిగ మాహాత్మ్య గ్రంథరచయి యైన రామకృష్ణశివి తాను గార్లపాటి వంశీయుడని చెప్పికొని యున్నాఁడు గాని ఈ యిరువురలో నేడేగాని తాము ఈశ్వరప్రభ లేక “ఈశ్వర ప్రగడ” వంశీయుల మని చెప్పికొన్నట్లు లేదు కాబట్టి చరిత్ర పరిశోధనమున నీ “ఈశ్వరప్రగడ” యను పేరు యీ యిరువురి లో నేరికిని యింటిపేరు కావాలదని యెరింగించు బడుచున్నది.

తెనాలి రామలింగము శిల్పవేత్త యగుటచే నొకప్పుడు ఈశ్వరుని పేరిట నొకనుందరమైన ప్రభను నిర్మించెననియు అందుచే రామలింగమునకు ఈశ్వరప్రభ యనునది బిరుదు వాచకముగ నేర్పడి కొందరాతనిని ఈశ్వరప్రభ రామలింగముని పిలుచుచుండిరనియు దానిని గమనింపనేరని కొందరు ఈశ్వర ప్రభనుకూడ మార్చి ఈశ్వరప్రగడగ నొనర్చి యది రామలింగని యింటిపేరుగ వ్రాసియుండవచ్చుననియు ప్రస్తుతము కృష్ణా డిస్ట్రిక్టు గుడివాడ నివాసులైనట్టియు తెనాలి రామలింగని వంశసంభూతులయినట్టియు వైశ్వకర్మణులైన తెనాలి అంజనే

యులుగాకు కీర్తి కేషులుగాక పూర్వముకప్పుడు చెప్పియున్నారు. కాన కృత్రిమ ప్రచురణముగ నైన యీ “ఉత్పరప్రగడ”యను నది రామలింగని యింటిపేరుగాదని యిందుమూలమునఁ గూడ ఖండింపఁ బడుచున్నది.

ధీరజనమనోవిరాజితము

(రాయలనాటి రామలింగకవిది కాదు)

రామలింగు పేరిట కృత్రిమ ప్రచురణంబన దగిన “ధీరజన మనోవిరాజితము” అను నొక కబ్బము నేడు కాన పచ్చుచున్నది. రామలింగకవి శ. విజయమున “ధీరజనమనోరంజనము” జేసితివని చెప్పికొనెను గాని “ధీరజనమనోవిరాజిత”మని కాదు. ధీరజనమనోవిరాజితమే ధీరజనమనోరంజనమగు నని భ్రమించినచో శ. విజయాది గ్రంథరచనా కాలముగు రాయలకాలము (1509) నకును ధీరజనమనోవిరాజితము నందు సూచింపబడిన అక్కన మాదనల (1678) కాలమునకు మధ్య 169 సంవత్సరముల వ్యవధి కనంబడుచున్నది. కావున శ. విజయ తచనమునకు పూర్వమే రచియింపబడినట్లు గల ధీరజనమనోరంజనము నీ ధీరజనమనోవిరాజితము నొకటేయనుట కవకాశము లేదు. చరిత్రపరిశోధనమున నీ “ధీరజనమనోవిరాజిత” మనునది కృత్రిమ ప్రచురణమని తెలియంగలదు. మల్లిఖార్జున తనూభవుఁడైన రామలింగని పేరిట కృత్రిమ ప్రచురణముగ వెలువడిన “ధీరజనమనోవిరాజితము” వలెనే రామానుజయ్యతనూభవుఁడైన రామకృష్ణుని పేరిటనొక “ఉద్భటారాధనచరిత్ర” మను కబ్బ మిటీవల ప్రచురింపబడినది. విషయ పరిశోధనమున నదియు కృత్రిమ ప్రచురణమని ఋజువు చేయంబడు

చున్నది. గాన నిట్టి కృత్రిమ ప్రచరణము లెప్పుడు వెలువడినను వాని యాధార్యము గమనార్హమగుట సహేతుకముగ ఖండింపబడు చుండును.

ఉద్భటారాధ్య చరిత్రము

(క్రొత్తగా దొరకుట)

క్రీ. శ. 1925 వ. సం॥ ఉద్భటారాధ్య చరిత్రమును పాత్రము మాహిష్మతీ ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపబడినది. ఇందు రామానుజయ్య పుత్రుడైన రామకృష్ణునకే రామలింగమును పేరు గల్గియున్నట్లు వ్రాయబడియున్నది. ఐవ భాగములు కొన్ని మల్లంపల్లి మల్లికార్జునశాస్త్రిగారు పూరించినట్లు ఆపూరణాదికములను సమర్థించి వేటూరిప్రభాకరశాస్త్రిగారు వీరికవ్రాసినట్లును తద్దర్శనంపాదకుడైన మునిగొండ బసవయ్యగారి విజ్ఞప్తివలనందెలిసెడిని. చూడుడు వీరిక:—

“రామకృష్ణుని కృతులు రెండు ఇదివరకు ప్రకటితమయినవి. (1) పాండురంగ మహాత్యము, (2) ఘటికాచల మహాత్యము, రామలింగ కృతిగా నిప్పుడు క్రొత్తగా దొరికి ప్రకటితమయినది యుద్భటారాధ్య చరిత్రము. తొల్ల నాతడు శైవుడుగనుండి తర్వాత వైష్ణవుడుగ మారె ననియె నిందు నిరూపింప నున్నాడనుగాన యుద్భటారాధ్య చరిత్రము మునుపటిదిగాను, తక్కిన రెంటిని తర్వాతి వానినిగాను దెలుపుచున్నాడను. (ఇ॥ చ॥ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి వీరిక)

రామకృష్ణుడు శైవుడైనట్లును, ఆపుడతనికి రామలింగమును పేరున్నట్లును ఆతండ్రి ముందటిదిగ నీ ఉద్భటారాధ్య చరిత్రమును రచించినట్లుగను ప్రభాకరశాస్త్రిగారు సమ

రింప సాహసించెను. ఉద్భటారాధ్య చరిత్రము మునుపటిదగుచో తరువాతి వనంబడిన పాండురంగ మాహాత్య, ఘటికాచల మాహాత్యములం దెట్లనైన దానొకప్పుడు ఉద్భటారాధ్య చరిత్రమనుపొత్తమురచియించియున్నట్లులా రామకృష్ణకవి యెందుకు చెప్పికొని యుండెను? రామకృష్ణకవి తన వార్ధక దశలో రచియించి యున్నట్లుగల పాండురంగ మాహాత్యములో నీ యుద్భటారాధ్య చరిత్రప్రసక్తి తేకపోవుట నిపుడు కొత్తగా దొరకినదను నుద్భటారాధ్య చరిత్రముకృత్రిమ ప్రచురణ మనక తప్పినది కాదు. రామకృష్ణనితలఁడి రామానుజయ్య యనియు, నతని తాత తండ్రిగారు ముందునుండియు వారు వైష్ణవమత సంప్రదాయకు లనియు వారిపేరులను బట్టి తెలియుచున్నది.

రామకృష్ణుడు విద్వాంసుడైనది మొదలు పాండురంగ మాహాత్యరచనా కాలము వరకును దనకొకపుడు శైవమత సంప్రదాయమునకైన రామలింగమను పేరున్నట్లుగాని తా నొకప్పుడు ఉద్భటారాధ్య చరిత్రమును పొత్తము రచించినట్లుగాని యెచటను వ్రాసికొనియుండలేదు. రామకృష్ణనకుఁ జిన్నపుడును, బెద్దపుడును తేని శైవమతము, రామలింగనామము “ఉద్భటారాధ్యచరిత్రమునకై యేర్పడుట యాశ్చర్యకరము.

శైవమతస్థు లెవ్వరో శైవమతప్రాబల్యము కొఱకై “రామయ రామకృష్ణుడు”నినట్లు “రామయ రామలింగ”మని యాపేరిట నీయుద్భటారాధ్యచరిత్ర రచియించి యుండవచ్చును.

తొలుత నొక కావ్యమున వర్ణించిన తన వర్ణనల నదే సందర్భమున సేమాత్రమును మాడ్చులేకుండ కొలది పదభేద

ముతో మరియొక కబ్బమున వ్రాసియున్నట్లున్నంత మాత్రమున నదియు పాండురంగమాహాత్మ్యకృతికర్తజేయనుట నెవ్వరును నమ్మతించరు. ఆరెండు కబ్బము (ఘటికాచలమాహాత్మ్యము, ఉద్భటారాధ్యచరిత్రము), లండలి వనవర్ణనములఁ జూడుడు.

సీ॥ గీ॥ ఇతరజంతువులును హరి మతిదలంచి
కాని యేవర్తనమునకుం బూనవనిన
నా తపోవన మాహాత్మ్య మభినుతించ
నలవియే వేయిమొగముల చిలువకైన (ఘటి. మా.)

సీ. గీ. తక్కుఁగల జంతువులు శంభుఁ దలంచి కాని
యుచితవర్తనములు గోరి గుండవచట
వదనములు వేయు గలంపిట్టి గానికైన
నాయరణ్యము గొనియాడ నుంచి యుగనెక (ఉద్భ154)

ఈ పద్యముల పోలికనుబట్టియే యీరెండు గ్రంథములు నొకరే వ్రాసిననుట యసమంజసము. సమర్థుడగు కవి రెండు గ్రంథములు వ్రాయునెడ తాను రచించిన యొక గ్రంథములోని పద్యములు మఱియొక గ్రంథమునందునం దుపయోగింపఁడు. మఱియొకఁడగుచో నమ్మించుట కట్లనుకరించుట సహజము.

రామకృష్ణఁ డొకవ్వడు శైవుడై రామలింగాఖ్యగల్గి యుద్భటారాధ్యచరిత్రమురచియించె నన్నంతమాత్రముననానాఁ టికిఁ బూర్వమునుండియు నుప్రసిద్ధిఁ గాంచిన రాయలయాస్థాన కవియగు మల్లికార్జునవసయుడైన రామలింగకవియను నొక మహాకవి మాత్రమాతఁడు కానేరఁడు. * రామకృష్ణకును, రామలింగమునకును గల వ్యత్యాసము నీక్రిందఁగాంచుడు.

*రామకృష్ణుడు.

రాయలనాటికి బాలకవి
మంత్రి స్వార్థాభిలాషి
రామానుజయ్యపుత్రుడు
తేనాల్యగ్రహారనిర్ణేతననుట
పాండురంగమాహాత్మ్య,
ఘటికాచలమహాత్మ్యాది,
రచయిత. శు. యజుర్వేది
నియోగి బ్రాహ్మణుడు

†రామలింగుడు.

రాయలనాటికి ప్రాథకవి
రాజు హితాభిలాషి
మల్లికార్జున తనూభవుడు
శ్రీకృష్ణరాయడత్త తేనాల్యగ్రహారి
పాండురంగవిజయ, ధీరజన
మనోరంజన శ. విజయాది
రచయిత. యజుర్వేది
విశ్వబ్రాహ్మణుడు

పై భేదములనుబట్టి సుప్రసిద్ధ రామకృష్ణునకు, సుప్రసిద్ధ రామలింగమునకును గల వ్యత్యాసము నెఱుంగ వచ్చును. విషయము లిటులుండ నన్నింటికన్నను వింతయైన విశేషమొందు గలదు. అది యెద్దియన పాండురంగమాహాత్మ్యమునే విమర్శకుఁ దీసికొని చెళ్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రిగారు అం దెందును తేని రామలింగ ప్రయోగముఁ బట్టుకొని ప్రాచులాడుట.

పాండురంగమాహాత్మ్యము

(వేంకటశాస్త్రి వ్యాఖ్యానము)

రామకృష్ణునిపాండురంగమాహాత్మ్యమునందలి కవిత్వమునుగూర్చి (1944 సం) ఆంధ్ర వాఙ్మతాకల యందు వరుసగ “రామలింగకవికవిత్వము” “రామలింగ” మనిలింగపదమునేవ్రతీయంశమునకును వాడుచు శ్రీ చెళ్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రిగారు మిక్కిలిగ వ్యాఖ్యానించిరి.

పాండురంగ మాహాత్మ్యమునేయాదగ్గప్రాయముగ వీసి కొన్నప్పుడు తత్కృత్రికర్త నిస్సందేహముగ నందు తెలుపుకొనిన పేరున పేర్కొనవలసి యుండును. (చూడుఁ డందలి గద్య.)

“నరనకవితాననాథ రామకృష్ణకవినాథ.” (గద్య. పాం. మా.) ఈ పాండురంగ మాహాత్మ్యమునం దాద్యంతముల నెచ్చటను లేని లింగప్రయోగ మొనఁబట్టయశాక యతని కులము గూర్చి వేంకటశాస్త్రి గాగ్రీక్రిందిరీతి బ్రష్నించియుండెను.

“రామలింగకవి విశ్వబ్రాహ్మణుడా? లేక కేవల బ్రాహ్మణుడా!” (అం. ప. 10-9-1944)

రామకృష్ణుని పాండురంగమాహాత్మ్యన్ని వ్యాఖ్యానించుచు వీరు దురియొక పేరిట నతనిని శంకింపం బనియేమి? రామకృష్ణుండు నియోగిబ్రాహ్మణుడే కానచ్చును. అతని కులావశ్యకతను గూర్చి చెప్పవలయు వచ్చుచో “నియోగి” యని మాత్రమే చెప్పవచ్చును. నియోగులు బ్రాహ్మణులా? లేక కేవల బ్రాహ్మణులా? యనునది చర్చనీయాంశ మయి యుండెను.

రామలింగకవి యన్ననో కతండు విశ్వబ్రాహ్మణుండు * కేవలబ్రాహ్మణుండును; రామలింగకవి చరిత్రకును, రామకృష్ణకవిచరిత్రకును వారివారి కథలకును, కృతులకును వరస్పర భేద

* విశ్వబ్రాహ్మణుల గోత్ర ఋషులు సానగ, సనాతనాదు లగుట జగ ద్విజితాంశము. వీరిగూర్చి వయనయజ్ఞ సందర్భము నందలి యిష్టకోపధానముల “యజుర్వేద” శ్రుతుల నైదింటినిఁ గాంచుడు.

విశ్వకర్మ ఋషిః ప్రాచీదికానాం. వాతః సానగ ఋషిః ౧౦॥ దక్షిణాదికాం గ్రీష్మఋతూనామ్ ... దక్షిణాద్వాతో వాతః సనాతనఋషిః. ॥౨॥ వ్రతీచీదికాం శరాఋతూనాం విశ్వాదేవా ... పశ్చాద్వాతోవాతోహ భూనఋషిః॥ ౩॥ ఉదీచీదికాం శరదృతూనాం... మృత

మెంతేని కలదు. ఈ వేంకటేశాస్త్రివంటి మహాశయులందు గూర్చి గమనించెదరుగాక.

ఘటికాచల మాహాత్మ్యము

(వేంకటగిరిందుని పీఠిక)

రామకృష్ణకవి “ ఘటికాచలమాహాత్మ్యము ” అను కావ్యమును రచించెను. కాని, యాగ్రంథమునకుఁ బీఠిక, గద్యమున్నగునవి కల్పించక పూర్వమే కవి దివంగతుఁడగుటయు ననంతర మొక కొంతకాలమునకు నతని పాత్రుఁ డనంపూర్తిగ నున్న యాపొత్తమును ఖండోజీరాయఁడను భూవరునికిచ్చుటయు నతండు వేంకట గిరిందు డను నొకకవికి దానినిచ్చి ఆకవిచేఁ

రాధాతో వాతః ప్రత్నబుషిః ||౪|| ఊర్ధ్వాదిశాగ్ం హేమంత కిరరావృతా శాం... అభిభూతయా నాం దివ్యగ్వాతో వాతః సుపః బుషిః ||౫|| మఱియు కృష్ణయజుర్వేద (కాం. ౩. ౩.) గాంచవచ్చును. “విశ్వరూపోవై త్వాప్త్యః పురో హితో దేవాశా మానీత్ || (శుతి ౧) మఱియు బుగ్వేదము నందలి యీ క్రింది సూక్తములంగూడ దిలకింప వచ్చును.

“ అభియజ్ఞం గృణీహినో గ్నావో నేష్టః పిబ బుతుశా । త్వంహి కత్నధా ఆసి ||” ౧౪౯. (బు. సూ. ౧౫)

దం॥ భార్యతోఁగూడిన ఓత్సవ! మాయజ్ఞమును స్తుతించుము. ఏమంటే నీవు కత్నముల నిచ్చునా డవయి యున్నావు. (ఆంధ్ర) వేదములు పుట ౩౦)

“ఉతత్త్వం చమసం నవం త్వష్టారేవస్య నిష్క్రౌతమ్ ।

అకర్త చతురః పునః || ౨౦౦ (బు. సూ. ౨౦)

దం॥ మఱియు త్వష్ట తనకొఱమ గాఁ జేసికొన్న చెనునను (ఒక సోమ పాత్రను బుభవులు (శిష్యులు) వానిగుప్పాత్రలు గాఁ జేసిరి. (ఆం. వే. పుట. ౧.)

“అధారయంతి వన్నయోఽభిజంత సుకృత్యయా ।

భాగం దేవేషా యజ్ఞీయమ్” || ౨౦౨ (బు. సూ. ౨౦)

దం॥ బుభవులు (మర్హులయ్య) చమసాదిపాత్రలు చేయుటవల దేవతలయి యజ్ఞభాగమును గూడఁ బొందిరి. (ఆం. వే. పుట. 41)

తన వలకాభివర్ణన మందుఁ గావింపజేసి కృతినందినట్లు తెలియుచున్నది. గిరీంద్రకవి ఖండోజీ తన్నర్థించు నందర్భమున చెప్పిన యాక్రింది పద్యములవలనను గద్యవలనను నామహాత్మ్యము రామకృష్ణకవి రచించినట్లు తెల్లంబు.

తె ధరణి తొమ్మిది లిబ్బులు + దాఁ చుకొన్న
వానికై నను ధనకాంక్ష + పోనియట్లు
కృతులు పదివేలు గైకొన్నఁ + గీర్తికాముఁ
డైనవానికి జనదు కా + బ్యాభిలాష. (ఘ॥ మా॥ పీ॥ ౩)

ఉ॥ కావున రామకృష్ణకవి + కల్పిత కావ్య మొకఁడు తెచ్చి న
ద్భావముతోడ నాకతని + పాత్రుఁ డొసంగె ముంతిరంబుగా
నీవిడ హాసనాంకమ + జీ ప్రతిమానముగా మదియ వం
కాపి చెప్పి కూర్చుండు య + శంబు భృశంబుగ సంఘటిల్లఁగ

“ఇది శ్రీమత్పరమపదనాథ నిరవధికపరిచిత నరసకవితా
సనాథ తెనాలి రామకృష్ణకవి నాథ” (గిరీంద్రుని గద్య.)

గార్లపాటి రామకృష్ణకవి తెనాలిలో నొకకొంతకాలముండి యచటనే కాలధర్మము నొందుటచేత గిరీంద్రునివంటి వారాతనిఁ దెనాలిరామకృష్ణకవియని నిర్వచించియుండవచ్చును.

రామకృష్ణుఁడు రామకృష్ణుడే

[అగ్రహాకీర్తన కాండ]

గ్రంథములందలి కృతికర్తల నామములును, లింగ, కృష్ణ నిర్వచనములందలిభేదమును పాటించుటవనరం బగును.

రామకృష్ణకవి యల్లుడైన లింగమకుటరామకవి రామకృష్ణుని రామకృష్ణకవిగనె యభినందించియుండెను. మఱియు నా

రామకృష్ణుని మనుమడగు రామభద్రకవియు రామకృష్ణాఖ్యనె వ్రాసియుంట యీక్రింది చాటువు వలన దెలియఁగలదు.

తే॥ రామకృష్ణాఖ్య జామాతఁ † బ్రకటవిభవు

శుక్ల యజ్ఞ రథ్యయను బేర † సూరిమాచ

యానుజనిఁ దిమ్మధీనిధి † కగ్రజాతు

ననఘు లింగమకుంట రా † మార్ద్యనమ్మ (చా. ప)

పాండురంగ మాహాత్యైగద్యలో రామకృష్ణుఁడు తన తండ్రి పేరుదెలుపలేదు. కాని, తనవంశార్థవమును దొలిపద్యములఁదెలుపుకొనెను. రామకృష్ణునితండ్రి “రామానుజయ్య”యని పేరుగఁ జెప్పనక్కరలేదు. కృతిజతి తన తండ్రియగు రామానుజయ్యను “ప్రభు” వన్నట్లే “తెనాల్యగ్రహార నిర్ణేత”యని తన్నొకపద్యమున వ్రాసికొనినంత మాత్రమున బ్రయోజనమేమి? లేదు. తన కాయగ్రహారమెవ్వరిచేత నీయఁ బడినదియనుప్రశ్నకు నమాధానములేదు. తెనాలిరామలింగేశ్వరుని యాలయమందలి యొకయుత్పవ(రామలింగస్వామిలను)నిగ్రహపీఠముపైనుదాహృతంబయిన ఈక్రింది శ్లోకము వలన నైనను రామకృష్ణుఁడు తెనాలి యగ్రహారికుండనిగాని తెనాలిజారను నింటిపేరుగల వాడనిగాని ఋజువు కాబడదు.

శ్లో॥ “శ్రీ తెనాలినగరే వ్యరాజయత్ ద్ధర్మపాటఞ్చర రామపండితః
శుక్ల మాఘసిర వంచమా గురౌ రామలింగము మయోక్యతిం”

తెనాలి రామలింగని కథలు దేశహిత దాయకములును నీతి యుతములును, బ్రజలకును బ్రభుత్వమునకును సహకారము గల్గించుననియుగను నుండును. అందుచే స్థాలీపులాకన్యాయముగఁ గొన్ని మాత్రమిట సంగృహీతములు.

రామలింగము పాటలనుండి తాను గ్రహించిన బంగారు
ఫలములలో నొకటి రెండు విక్రయించి బీదల కన్నదాన
మొనర్చి తక్కినవి ఖజానాయందు జమకట్టించెను.

ఇది యంతయు నెఱిగి రాజు రామలింగని యుక్తి కిని
ప్రజాసేవకును మెచ్చుకొని తనకట్టి సలహానిచ్చిన పండితుల కిది
యొక గూఢపాఠముగ నుండఁ గలదని సంతసించెను.

బంగారపు గోదానము కథ

రాయలు విజ్ఞాన సంపన్నుడయ్యుఁ దిమ్మరుసుమంత్రి
మొదలగు పండితుల సలహాలను దిరస్కరించుటకుఁ గొన్ని
యెడల వీలుగామి నారి సలహాచే నొకానొక పితృకర్మమునం
దొడఁపవలె గోదానమొనర్చు ప్రభుఘోషకు లాంఛనము గాదని
బంగారముచే గోవును జేయించి దాన మీనుండెను. దానము
గొనుటకు బాటులును సంసిద్ధమై యుండిరి. ఇట్ల శ్రమార్జిత
మగు నంత హేమరాశియు వశ్రమముగఁ దనుపొట్టం బెట్టుకొన
వలయునని కుతూహల పడుచుండెడి యాపాటులు తాము దేశ
సేవకులుగఁ బ్రకటించుకొనుచు నువ్వెత్తుగఁ బ్రజల మోసగించి
ద్రోహముచేయు తలపుతోఁ దమయాహులు ముఱుగుపఱచ
వలయునని కాఁబోలు కార్మికులపై కల్పితములైన యపరాధ
ములఁ గోరంబలు కొండంతలు చేయుచుఁ బ్రకటించెడి నాయకు
లన్ని నాబంగారు గోవునందు శిల్పులు టంకము కేర్చియుందు
రని ముచ్చటించుకొను చుండిరి.

ఈ విషయమంతయు రామలింగకవి గ్రహించి అరుంధతి
పుట్టించువారలను మాంకవారలం బిలిపించి ప్రభువొనగు
దానమున కేర్పడిన బంగారుగోవును దీసికొని పోవలసినవారలు

మీరకుని గారికిఁ దెలియఁ జెప్పెను. వాడును నిరూపించుకొని నిర్జీవము చలనరహితమగు గోవు తమకె చెందవలయుననియుఁ బాటువాండ్రకుఁ జెందరాదని భ్రువునొద్ద విన్నవించి న్యాయము యాచరించు దగునని మనవిచేసిరి. రాయలును విషయములు మఁస్సునకుం దెప్పకొని రామలింగకవి నే తగవుఁదీర్చు మని తాటస్థము వహించెను.

రామలింగకవియు నరుంధతీ సంబంధముచేఁ బాటుల కను నొక కొంతభాగము లభించుటయె న్యాయమని నిర్వచించి యా గోవు నెడమకాలు తొంటివరకుఁ గలభాగము మాదిగలచేఁ బాటులకిప్పించి తక్కినది మాదిగలు గొనిపో నిర్ణయించెను. వారిజనులు నందులకు సమ్మతించిరి. పాటులును నయ్యది బంగారు గోవగుట నా భాగమైనను దక్కినందులకు గ్రుడ్డికన్న మెల్ల మేలన్నట్లు లతంచుచుఁ బరిగ్రహించిరి.

నాటినుండి నేటివరకును నా వారిజనులు న్యాయము దప్పక స్రతి మృతపశువును గోసిపోవునపుడును స్థూలపాలు వశిష్టునిదిగా నొక కాలు వదలి తక్కుంగల మూడు కాళ్లు బంధించి యందొక కట్టంబొనిపి మోసికొని పోవు చుందురు.

ఎనలేని యిట్లెల యొకకాలు విడిచితిరని యడుగుచో నావారిజనులందఱై నను దెలిసినవా రుండుచో నది బావన కాలని నిరాఘాటముగఁ జెప్పుచుందురు.

రామలింగని రాచకీయపు తెతులు.

(మరియొక కథ)

క్రి. శ. 1520 లో రాయచూరు, బిజాపూరు, కలబరగి రాజ్యాలలోని యశ్వవతులను జయించవలయునని కృష్ణదేవ

రాయలు నిర్ణయించుకొనెను, కన్యాకుమారి మొదలు గంజాము వరకుగల తన సామ్రాజ్యములోని యిన్నాట సామంతులను దగినట్లు సిద్ధముగా నుండ నాజ్ఞాపించెను.

అట్టితఱి బిజాపూరు నవాబు రాయలగుట్టుమట్టు లెఱింగి నచ్చుటకై రాజా శాస్త్రియను నొకనల్లనిపాఱుని పండితవ్రతాం దునిగ నొనర్చి పంపెను. గాయలు సహజముగ పండితనత్కారి కావున వానిని యధాతీతి గౌరవించి తననగరమున నివసించఁ గోరెను.

రాజా శాస్త్రి రాజమయ్యరను పేర విజయనగరమున నివసించుచుఁ గోటలోని మర్మములను, రాయల నిర్ణయములను గుఱించుచుండెను. రామలింగమీ త్రొత్తి మానిసి చర్యల నగదేహించుచుండెను.

ఒకతూరి రామలింగము రాజనన్నిధిలో రాజమయ్య రును నీకులగోత్రము తెయ్యవి యని ప్రశ్నింపఁగా వెంటనే రాజమయ్యరు తాను కృష్ణయజుశ్శాఖాధ్యాయుని, సంకృతి గోత్రుఁడననిచెప్పి పెడలిపోయెను. అపుడు రాయలు రామలింగునతో నీనందేహము తీతినదా యని యడుగ ద్విగుణీకృతమైన దని యతఁడు బదులుచెప్పెను. అనుమానము గలుగకుండుట కితఁడు జాగరూకతతో. పంచరించుచున్నాఁడు. అయినను నితఁడు నిదురించునపుడేకాంతమున నితని బరీక్షింప వలయునని యుఁజెప్పెను.

ఒక నాటికేయి రాయలును, రామలింగమునుమాటు వేనములతో బయలుదేరి నిదురించుచుండెడి రాజమయ్యరు గృహము ప్రవేశించిరి. రామలింగము తనయొద్దగల జలకలశ

ములోని చల్లనినీటిని రాజమయ్యరు మొగముపైఁ గ్రుమ్మరింప నతఁ డులికిపడితేచి “అరే! ఇల్లా! ఎవఁడురా వాఁడు” అనుచు దన మహమ్మదీయ దేశీయచాక్యముల వెలువఱచుచు వేష్మస్త్రీని తీసి పొసువవచ్చుటయు కాయలపు డతనిని గూఢచారిగ గుర్తించి సంహరించి “నల్లని బావని నమ్మరాదను” సామ్యము స్మరించుచు రామలింగని యుక్తిసామర్థ్యములకు సంతసించెను.

కవట జ్యోతిష్కునిఁ దుదముట్టించుట

(ఇంకొక కథ)

రాజా శాస్త్రి యేమియెఱుంగియు రాబునకుం దెలియమి జ్యోతిష శాస్త్రునేత్తఁడుగు ముఠియొక నాఁడురా రాబునిచి రాయలు మన్ననాడివెలుతుటకు సంసిద్ధుఁడగుచో నీవెటులేని నీ జ్యోతిష సంప్రదాయములఁ బ్రకటించి కొంతకాలమాత్రని నిలువరించఁ గలిగితేని వలసినంత ద్రవ్యమిత్తునని యొడఁబఱచి విజయనగరమానకుఁ బనిచెను.

జ్యోతిష్కుఁడు విజయనగరమానకు విచ్చేసి తిమ్మరుసు మొదలగు మంత్రులకు భూతిభవిష్యద్వర్తమానములం జూచి నట్లు చెప్పుచుండ వారును స్వకులాభిమాను లగుటఁ దన విద్యాప్రభావము ద్విగుణికృతమై వారల మెప్పుబొంది వారివలన రాయలచేనాహ్వానముపై శతమ పొంది యాస్థానముఁబ్రవేశించెను.

రాయల జాతకమును బరిశీలించి జరిగినప్రయోనయంతము లన్నియుఁ బూర్వగ్రహింపఁబెట్టి భవిష్యత్తు నందనజయుము గలుగుననియు, నొక్కనొకర కాలమైనను యుద్ధయాత్ర మానుట శ్రేయస్కరమనియుఁ జెప్పెను.

జోన్యూ డిటుల ఖండితముగఁ జెప్పట చూచి అనకులు ప్రజలు, తుదకు రాణులునుగూడ నీవత్సరము యుద్ధమునకును ముల నిల్వ వహింపను నభిసేవేశమునో నుండిరి. కాని, యుద్ధోత్సాహములో నుండిన కృష్ణ దేవరాయలును, కొందఱు సేనానులును నిఘాక్యములఁ బెడిచెను. బెట్టిని వానినీవాక్యములు కర్ణకఠోరముగ నుండెను. అయినను సామంతులును, రాణులును నీ జ్యోతిష్కుని వాక్యములు విని యాశాభంగమై యుండుటచే నీతని వాక్యములు కలయచిరూపించినఁ గాని తమవారికి యుద్ధమునెడ సంపూర్ణోత్సాహము గలుగజేయఁజి కృష్ణ దేవరాయలు సామలి గని కాయాదీత మంతయు నెఱిగించెను.

రామలింగు డాశాక్రమ నెఱవేరునో చెప్పి తనకొక యుద్ధవీరుని సహాయ ముపయోగము పొందుటయందు రాయలు వెంటనే యొక యుద్ధవీరుని బిలిచి రామలింగ మొల్లు చెప్పిన నట్లు నడచుకొనుమని చెప్పటయు రామలింగమా యుద్ధవీరుని వెంటబడుకొని జోన్యూలవారిని నభానదనమునకు రావించి “మహాశయా! లోకములోని ప్రజలకు భూతిభవిష్యద్వర్తమానముల నెఱింగించుటలోఁ బ్రవీణులని వినియున్నాము. నిక్కమే? యని వచించెను.

జోన్యూలందులకు సందేహమా యనుటయు రామలింగుడు ‘అయ్యా! తమ యాయుఃపరిమితి మెంత యని యడిగెను. అందుల కతఁడు డెబ్బదియైదు సంవత్సరముల నియు నింతకులోపల వానసునది లేదనియు జెప్పఁచున దన జాతక పత్రముం దీసియిచ్చెను. సరియే! బహుచక్కగ నున్నది. నీ కిప్పుడు 40 సంవత్సరముల వయస్సే కదా! ఈజాతకము పాలు

కాగూడదా? యని రామలింగుడు ప్రశ్నించెను. ఇది పొల్ల యినచో జ్యోతిశ్శాస్త్రమంతయుఁ దగులఁబెట్ట వలసినదియెయని జ్యోతిష్కుఁడు గట్టిగాఁ జెప్పెను. సభ్యులెల్లరును జ్యోమ్యులు గట్టిగాఁ జెప్పవలసి నందులకు సంతసించు చుండిరి. రామలింగ డంత యుద్ధవీరుని గనుగీటెను. ఆయుర్తరక్షణముననే జ్యోమ్యుని తల యెగిరిపోయినది. జ్యోమ్యును కల్లయైపది.

రాయలీ దృశ్యమున కెంతయు సంతసించి యుద్ధమునకు జయభేరిని మ్రోయించి సామంతులకు సహజప్రాతాహముల నొసంగి రామలింగనిగూడ నొక యుద్ధవీరునిగ గణుతించెను.

రామలింగకవి యశస్సు

“ఉ॥ లింగనిషిద్ధుఁ గల్వలచెలింగని మేఘకకంధరుడ (దిశూ లింగని సంకతాభిలవలింగని కర్ణమ దూషితస్మృతా లింగని కృష్ణచేలుని హలింగని నీలకఞ్చ విధాత్యానా లింగని రామలింగకవి లింగనికీర్తి హసించు దిక్కులక.”*

సోమనాథ విరచితమగు ప్రాచీన విచిత్రరామాయణము నందుఁ గల సుకవిస్తుతి యుం దిట్లున్నదట.

క. దిగ్గజములలో నొకఁడని

నగ్గిన భద్రయకు మ్రొక్కి + నృపు సంస్తుతికిం

దగ్గని రుద్రునిఁ వలఁచుచు

నగ్గించెద రామలింగు + నలఘుప్రాధిక (క.నం.పు. 38)

*విదుగులు “కవుల సంగ్రహ చరిత్ర”ము బ్ర॥ పెరిగూడ గంగయ్యగారిచే వ్రాయబడి 1929 సం॥ మోసక్ అను కంపెని ప్రెస్సు (దిక్కన్) నందు ముద్రితం బడినది.

†దద్ర భద్ర సోదర కవులు రాయల యాస్థాన కవులు (చూ॥ దే॥ మొ॥ భా॥)

కథల పరిచ్ఛేదము.

(చరిత్రాంశములు)

రాజహితాభిమానముచే ప్రాథకవి (50 సం॥మించిన రామలింగమును మంత్రి (తిమ్మరుసు) అభిమానమున బాలకవి (సుమారు 20 సం॥ మించిన) రామకృష్ణుడును రాయల యాస్థాన కవులం దగ్రగణ్యులై చెలంగిరనుట సత్యే తరముకాదు. అంతమాత్రమున ఖారివారి కథలందును జరిత్ర ములందు నిరువుర నొకే వ్యక్తిగ వ్యవహరించు చున్నట్లు దెలిసెడిని. అందుచే చరిత్రాంశముల ననుసరించియే కథలను గూడ విభజించుట యుక్తము. ఉదాహరణమునకు శ్రీ పి. ఎస్. పీ. అయ్యర్, వి. సీ. ఎస్. గారు త్రిలింగ్లో వరుసగ (18 వ సారి) వ్రాసియున్న కథలయందలి ముఖ్యాంశముల నిట నుదాహరించి పరిచ్ఛేద మొనరింతుము గాక.

శ్రీకృష్ణదేవరాయలతో రామలింగకవి యిట్లనుచున్నాడు. “నా కేదో దురంతమైన జబ్బు పుట్టిందనీ నదిరోజుల కంటె ఎక్కువ బ్రదుకనని, మా యింటివైద్యుడు చెప్పాడు. అప్పటినుండి (జీవితమధ్యాహ్నము దాటినవాడ నగుటచే) ఈ కాస్తప్రాణం గుటుక్కుమంటే నాయాలుబిడ్డలగతి ఏమికావాలి? అనే దిగులు పుట్టింది” అన్నాడు... .. “భయపడకు” అంటూ రాయలవారు (అతనికి) ధైర్యము చెప్పిరి.”

“ఏమోరాజులను నమ్మరాదంటారు” అన్నాడు రామ... ..డు ‘రాజులందఱు అటువంటివాళ్లు కాక’న్నాడు రాయలు

“చిత్తం యేలిన వా రలా సెలవివ్వడంవల్ల నా దిగులు తీరిం దన్నాడు రామ...డు.

“మరణవార్త రాయలవారు విన్నారు.నభాసదులంతా (మంత్రులు మొదలగువారు) “అయ్యో!పోయినాడా” అంటే “పోయినాడా” అనుకున్నారు.

చల్లగా నొకరు రామలింగని భాగ్యభోగముల స్రస్తావం తెచ్చారు. ఏలినవారి సొమ్ము వేలకువేలు ఇంట్లో వేసుకున్నాడన్నాడు. అడది ఆ సొమ్మంతా ఏమి చేసుకుంటుంది గనుక ? ఏదో తల్లికి, కొడుక్కూ యిచ్చి మిగులినది ఖజానాకు చేప్పించడం న్యాయ” మన్నాడు. రాయలవారా మాటలు హర్షించి రాజభటులను రామలింగని యింటికి పంపించారు. రామలింగం భార్య భోషాణం చూపించి “అదిగో నాయనలారా ! ఉన్న దేమో అందులోనేవుంది; వట్టుకపోండి” అన్నది. రాజభటులు భోషాణం తెచ్చి రాయలవారిముందు దింపారు. దాని తాళపు జెవి రామలింగని భార్య ఒక నంచితో కట్టి యిచ్చింది. ఆ తాళపుజెవి తీసికొని రాయలవారు స్వయంగా భోషాణం తెరిచిరి. తెరిస్తే అందులోనుంచి “రాజులను నమ్మరా” దంటూ రామలింగం పైకి లేచాడు.”

“కళవళపాటును కప్పివుచ్చే సంతోషంతో రాయలు రామ...నికి భూదానం (అగ్రహారం) యిచ్చి పంపారు.”

రూఢివార్త . రామలింగని మృతి

తరువాత (కొంతకాలమునకు) కృష్ణదేవరాయలు (రామలింగము చనిపోయిన) రూఢివార్త విని చింతాక్రాంతుడై

రామలింగని యింటికివచ్చి, విగతజీవుడై పడియున్న యా చిర మిత్రుని గడసారి కన్నులార గాంచి, 'అయ్యో! హాస్యకళా నిధి! మమ్ము తుదిసారి మోసంచేసి పోయినావా? ' అని చింతించిరి. (చూ. త్రిలిప్త. 12-6-1944)

ఈ కథలోఁ గృష్ణపద మటనట ప్రయోగింపఁ బడినంత మాత్రమునఁ బ్రయోజన మేమి? రాయల యనంతర సురువది నంవత్సరములవఱకు రామకృష్ణకవి జీవించియున్నట్లుగను తుది కాలంలోనే పాండురంగమాహాత్మ్య మతఁడు రచించినట్లుగను దెలిపెడి చరిత్రాంశములు బలవత్తరముగ గన్పట్టుచున్నవి. రామ కృష్ణునకు సంబంధించిన కథ యిదికాదని చెప్పట కభ్యంతరము లేదు. అట్లని రాయలనాట రామకృష్ణకథలు గలుగలేదని చెప్పట కవకాశము లేదు గాని, ఆ కథల పీఠ వేరు. ఆ యా చరిత్రాంశములతోఁ గూడిన కథల నొక కొన్నింటి నిటు సుదాహరించు చున్నాను. చూడుడు.

రామకృష్ణుఁడు కావుకవిత్వముఁ దెగడిన కథ.

భట్టమూర్తి కవనము గూర్చి రామకృష్ణుఁ డీ క్రింది పద్యముల రూపంబున (లోకానుభవము చాలని బాలకవి యగుటఁ) దెగడినట్లు గలదు.

... కావుఁ గవిత్వపుఁ గూతలు

బాపన కవివరుని చెవికిఁ ౧ బ్రదుదంటిడునే!

కా॥ అదిస్నిగ్ధతలంబు బుద్బుదము లు ♦ దృద్ధారుఘపాపశుల్ తుద్రాదుంబరపాక పక్వఫలముల్ ♦ శుక్త్యంతరాకాశమల్ రుద్రాక్షాక్షరపం క్తివిభమము లీఠియాధిన్నిరూపింప నీ శూద్రప్రజలు వివ్రసత్కవివచ ♦ స్ఫూరిక విడంబించునే (చా. ప. మ)

ఇంత తలబిరుసుగ రాయలమొల మహాకవియగు భట్టు మూర్తి నాక్షేపించుటఁ జూడ నారామకృష్ణుని దురభిమాన దుర్విదగ్ధహృదయము స్వేటుఁగఁ చెప్పనక్కరలేదు. రామకృష్ణున కీయహంకృతి తిమ్మరుసుమంత్రియొక్క ప్రాపువలనఁ గలిగి యుండవచ్చుననియుఁ దెలియ వచ్చును.

శ్రీలక్ష్మణవధాని పింజలనుబ్రహ్మణ్యకవిగారిందుఁగూర్చి మోమోటమిలేక 'సమదర్శిని'సంచికలో (1930 సం) భట్టుమూర్తి ప్రశంసగ వ్రాసియుండిన పద్యములందొకండు:

ఉ॥ కాఁపుకవిత్వమంచు నెన ♦ కంబును గూర్వగఁ జాలియుండునే

“బాపనవాటి”కంచుబలు ♦ భంగుల దూషణనల్పిన్

పాపిని, ద్వేషనంకలిత భావుని నెట్టి దురుష్టలాడినె

గోపనుడంగునే నుకవి ♦ కోటకి? మాటకి నెంచనేటికి

రామకృష్ణుఁడు రాచకవిత్వముం దెగడిన కథ

(ఆ కవిత్వ సామర్థ్యము)

ఒకవుడు వెంకటనాథుఁడను నొకక్షత్రియకవి “పంచ తంత్రము” నునొకగ్రంథమును రచించి రాయలయాస్థానమునకుఁ దెచ్చి “నాయాగ్రంథము సందెన్నరైనను దప్పుచూపించఁ గలుచో నానాలుకఁ గోసికొందును. తప్పులేనిదే తప్పున్నట్లు వాదించినచో నట్టివాని నాలుకందెగఁగోయ వలయున”ని శపథముఁ జేసెనట. రాయలీ శపథముంగూర్చి యాశ్చర్యముగఁ జూచుచుండెను.

రామకృష్ణుఁడాక్షత్రియునెగాదిగఁ జూచి ఈ “రాచకవి త్యబాధ పడరాదుగదా యెటువంటివారికిని” అని పలికి చివాలునలేచి నెడలిపోయెనట. అంత నానభానదులందఱు

నొకరివెంటనొకరుగ వెడలుటయు రాయలు సభచాలించుటయు జరిగినది.

వెంకటనాథుడు తనకదిపరాభవముగఁ దలంచి వెంటనే తిరిగిపోయి యాయనంతుష్టిని తనగ్రంథస్థ వీతికయందుఁబొందు పరచినట్లుగలదు. ఆపద్యము లీక్రిందఁ గాంచవచ్చును.

నీ॥ ఒకఁ డలంకారము శ్రీ నకు వేడుకవహించు

నొకఁడు పార్తాసమృత ధ్విజైలంగు
నొకఁడు శబ్దస్ఫూర్తు శ్రీ లకు మాయురేయను
నొకఁ డర్ధస్మష్టికి శ్రీ నుత్సహించు
నొకఁడు రసాభోగ శ్రీ తకుమస్తము గదల్చు
నొకఁ డుపమానచ శ్రీ ర్చికకు నలరు
నొకఁడు రసప్రౌఢి శ్రీ మకు నిచ్చులోమెచ్చు
నొకఁడు జాతిశ్లాఘ శ్రీ కుబ్జుచుండుఁ

గామించదానఁ దలవరి శ్రీ కరణి బధిరు

వలె దర్శిదునిగతి వాది శ్రీ పగిదిఁ గనక

కారు చాడ్పునఁ బంగువై శ్రీ ఖరిఁ గుజాతి

జాడ నిందరి ముదలింపఁ శ్రీ జాలుఁజెట్లు?

ఈపద్యమువలన నాకవియొక్క హృదయమెంత యలను టించినదియు వేద్యము కాకపోదు. ఇంక కృతులంగూర్చిచెప్పిన పద్యములు చూడుఁడు.

కం॥ ఒప్పులుగల కృతిలో నొక

తప్పున్నను గడమకాదు శ్రీ దానికిఁ గళలం

జొప్పడు శిశికి శ్రీ గళంకము

కప్పేర్పడి యేవిరింద శ్రీ కావించె నొకో!

అ॥ నా॥ అతి కుటుంబభర శ కాపేక్షఁ బ్రాల్లాభి
కృతులు మూఢభూమి శ పతుల కిచ్చి
చచ్చి నిరయమునకుఁ శ జనుకంటె హరి హరా
ర్పణమునేసి సుగతి శ వడయరాదె

రామకృష్ణుని పండ్లు రాలిన కథ

ఒకరోజు ముక్కుతిమ్మనాద్యుని గృహమునకు రామ
కృష్ణుఁ డేగుటయు నతఁ డూయలనూగుచుండఁ “దాతా !
యూతునా?” యని యుడుగుటయు నతఁడు వల్లెయనఁ దు
బుక్కున మొగెబుపై నుమియుటయు జరిగినది. అందులకుఁ
దిమ్మన కొఱవోదీపితుఁడై దనకాలిపామక నారామకృష్ణునిపై
వినదుటయు దానిహతికి రామకృష్ణపండ్లురాలఁగా రామకృష్ణుం
డందులకేమియుఁ జేయనేరక యొకకార్మికుని సాయమున దుప్పి
కొమ్మును దంతములుగ నమద్దుకొనిగొను. ఆ విషయమెల్ల
వారికి నపుడె తెలిసినదియైనను సిగ్గుబిడియములులేక యితడు
లపైఁ జలగాటమాడు చుండెను. అట్టియెడఁ గృష్ణరాయలొక
తూరి “రవిగాంచనిచోఁ గవిగాంచునేకదా” యను నమస్య
రూపమున నెత్తి పొడిచెనఁట అదియదనుగ భట్టుమూర్తికవి
రామకృష్ణునకుఁ దగినరీతి బుద్ధిజైప్పవలెనని తలంచి యిట్లా
నమస్యను పూర్తిచేసెను.

ఉ॥ “అరవి వీరభద్ర చర • జాహతి దులిన బోసి నోటికిన్
నేరఁడు రామకృష్ణకవి • నేరిచె బో మనముక్కుతిమ్మన
క్రూర పదాహతిన్ దెగిన • కొక్కిరి పంటికి దిప్పికొమ్ము ప
ల్గ రచియించె నార ! రవి • గాననిచోఁ గవి కాంచునే కదా !

అని రచియించి ముక్కుతిమ్మన చేతఁ దన్నులు తినిన
విషయము జ్ఞప్తికిం దెచ్చెనఁట.

రాయలరాణి లక్షవత్తుల వ్రతకథ

తిమ్మరును మొదలగు పండితవర్ణులు రామలింగకవి యారణేనపువొక గొప్ప (స్వజాతి) సంతర్పణమూఁ గావించవలయునని తలపడిరి. అది రాయలరాణియగు నన్నపూర్ణాదేవి యొనర్చు లక్షవత్తుల వ్రతనిర్వహణ సమయమగుట నీరి సంతకల్పసిద్ధి కవకాశముగూడ నేర్పడినది. రాయలవారితో నిదమిత్రమని నిర్వచించుట కేరికిని వ్యవధి చాలదు. అందుచే రామకృష్ణుఁడు పాఱులకు వస్తుదానము లిప్పించుటకు నొక యుక్తి బన్నె నట.

వ్రతసమయమునకు భూమి యీనినట్లు పాఱులు పిక్కటిల్ల జొచ్చిరి. రామకృష్ణుఁడు వారి యెదుట తన వస్తుమును జించి యా పేలికలతో త్వరితముగ వత్తులుచేయ మొదలిడెను.

“అది చూచి యా పాఱు లందఱును రామకృష్ణుని యొద్దకేతెంచి యిదియేమి ? యింత హడావుడిగ ధరించిన వస్తుము సైతము చించివైచి వత్తులు చేయుచున్నావని యడిగిరి. రామకృష్ణుఁడు వారితో నిట్లు పలికెను. “వ్రతము నకు వత్తులు తక్కువ వచ్చెనట. అందుచే రాయలు వత్తులు చేసి యిచ్చినవారికి వత్తి యొక్కటి కొక్క దీనారముచొప్పున నొసంగదడు” అని వచించెను.

రామకృష్ణుం డట్లు వచించిన తోడనే పేరాసగల యా పాఱులందఱు తమతమ వసనముల నన్నింటిని జించి కాపీసధారులై మిగిలిన పేలికలనన్నింటిని వేలకువేలు చిన్నచిన్న వత్తులుగ జేసికొని రాయలవారి సన్నిధికి వానిని గొనిపోయిరి. రాయల వారా బ్రాహ్మణులం దిలకించి యిదియేమిట్లు కాపీసధారులై

వచ్చితిరి? యీగుడ్డపేలిక లెందులకని యడుగుటయు, వారు రామకృష్ణుడు తమతోఁ జెప్పిన చొప్పున నెఱిగించి యా వత్తుల కన్నింటికి విలువకట్ట దయచేయుండని మనవి చేసిరి. రాయ లవ్వారల పలుకు లాలించి ఇది మీ యవివేకమువలన జరిగినది. రామకృష్ణుని చేష్టలన్నియు సిట్లేయుండునని హెచ్చరించుచు ఆపస్త్రువిహీనులకు నూతనాంబరములుగూడ నొసంగి యనిపె నట. ఆ విప్రులందఱును గుఱసించుచు రామకృష్ణుని పలననే కదా. మన కీ దానములు దొరకె ననుకొనుచుఁబోయిరి.

రామకృష్ణునివారికి రామలింగము దారిచూపిన కథ

లక్షవత్తులవ్రతము యథావిధముగ సాగిపోయినది. వస్త్రాది దానములం గొని పోయెడి పాఱులొక కొందరొకదిక్కుగ వెడలుచుండిరి. వారట్లు పోవుచు మార్గమందలి యొక చూత వన ప్రాంతంబునందు నంటచేసికొని భుజించి వెడలవలెనను కుతూహలాయత చిత్తులై యా మామిడి తోటం బ్రవేశించి యిష్టమృష్టాన్నముల వంటక మొనర్చి యధేచ్ఛమెయి భుజింప విస్తరాకులకై విచారింపఁ దొడగిరి.

ఇంతలో సదేత్రోవను వచ్చుచున్న రామలింగమును గనుంగొని యాబాడబు లతనితో “అయ్యా ! రామకృష్ణుని యనుగ్రహమున మా కీ వస్త్రాది సమస్తము సంప్రాప్తించినది. ఇటు వంటచేసికొని భుజించి వెడలవలెనని సర్వపదార్థములును పచనమొనర్చికొనినారము. ఇంక నరటియాకులు కావలసి యున్నది. అవి దొరకు తెర వెద్ది?” యని ప్రశ్నింప రామలింగుడు వారిం జూచి భూసురులారా ! రామకృష్ణునికిఁ బలుకుబడి

